

Українське Козацтво

Рік V.

ЛІТО 1968 Р.

Ч. 1(9)

Дмитро Байда-Вишневецький.

Волинський Князь-основоположник Запорозької Січі 1550 року.

«УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО»
Неперіодичний орган Українського
Вільного Козацтва.

“UKRAINSKE KOZATSTVO”
Non-Periodical Magazine of the
“Ukrainian Free Cossacks”

Address:

“UKRAINSKE KOZATSTVO”
2100 W. Chicago Ave.
Chicago, Ill. 60622 — U.S.A

З М І С Т   чис. 1/(9)

1. Від Редакції	Ст. 1
2. Іван Волошин-Берчак. З молитвослова укр. козацького народу	3
3. Олена Апанович. Козацька Республіка	4
4. Іван Цапко. Козацтво України	8
5. Василь Симоненко. Де зараз Ви? (вірш)	14
6. Визначніші Військові Отамани У.В.К.	15
7. Антін Кущинський. Невмирущість та актуальність козацької ідеї	16
8. Що писав о. Агапій Гончаренко	25
9. Петро Кашинський. До основ українського національного козацького світогляду	26
10. Михайло Ломацький. З нашої м'инувшини	29
11. Михайло Петруняк. Генерал Роман Чупринка-Шухевич козацького роду	32
12. Історія вчителька життя	32
13. Василь Ємець. Україна та Козакія чи Українсько-Козацька Великодержавка?	33
14. Антін Кущинський. Шляхом змагань (Св. пам'яті Генерала УВК Івана Цапка)	35
15. Михайло Ключко отаман станиці УВК в Бразилії	44
16. Михайло Ключко. Молитва. Гонта (вірші)	45
17. Повідомлення Генеральної Управи У.В.К.	46
18. Осип Менцінський. Початки Козацького Руху в Західній Австралії	48

Примітка: Зміст цього числа складається з матеріалів історичного та ідеологічного характеру. В слідуючому числі дамо місце статтям на організаційні та хронікальні теми з життя станиць УВК.

Редакція

Дивись на ст. 4 обкладинки

Українське Козацтво

Рік V

Літо, 1968

Ч. 1(9)

ВІД РЕДАКЦІЇ

Як пресовий орган УВК, досі виходив видаваний циклостилом бюлетень «Вільне Козацтво». Жертвенним старанням Генерального Осаула відділу преси Генеральної Управи Побратима Володимира Шостака появилось кілька його чисел, але за браком фондів після числа 7/8 бюлетень від 1965 р. вже не появлявся. Той бюлетень призначався головним чином для внутрішніх потреб членів організації УВК.

З бігом часу ширився відновлений за океаном Козацький Рух, збільшувались лави членства УВК, зростали потреби і вимоги мати солідніший український козацький орган. Світлої пам'яті Військовий Отаман Іван Цапко не раз висловлював бажання перетворити циклостилевий бюлетень в друкований журнал з ширшими завданнями обслуговувати не тільки членів УВК, але й ширші кола українського загалу а зокрема тих, хто з симпатією і прихильністю ставляться до української традиційної козацької ідеї. Це ж в першу чергу ветерани української збройної боротьби за Українську Волю й Державу своєю службою, своєю кров'ю та жертвуючи своє життя на вівтар Батьківщини, відновляли славу козацької нації. Це ж нашої молоді належить знати чому вона співає, що належить до «козацького роду» та має піднести

ту славу козацької нації, перебравши від своїх батьків продовження святого діла боротьби за Україну. Та й іншим українським патріотам пригодиться пригадувати, що «козацькому роду нема переводу!»

Але виконати той задум видавати козацький журнал не давалося досі здійснити. Тільки тепер, коли козацьке побратимство та українці доброї волі склали пожертви замість квітів на свіжу могилу св. п. Отамана Івана Цапка на видавничий фонд журналу, наступила можливість видати це перше друковане число українського козацького журналу.

Для виконання цього завдання Заступник Покійного Отамана, виконуючий його обов'язки Генерал УВК Віктор Дяченко наказом ч. 074 з дня 7 січня 1968 р. призначив Редакційну колегію в такому складі: Генеральний Писар УВК Антін Кущинський і члени — Михайло Петруняк, Степан Будний, Володимир Засадний і Василь Івашук. Побратим С. Будний з причин головно погіршення стану здоров'я зрікся від участі в редакції. Редакція укомплектувалась таким чином: Антін Кущинський — відповідальний редактор і адміністратор, М. Петруняк — його заступник, В. Засадний — експедитор, В. Івашук — секретар.

Редакційна колегія, вважаючи ви-

дання журналу як продовження попереднього бюлетеню «Вільне Козацтво», але приймаючи на увагу поширення завдань цього видання, постановила назвати журнал: «УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО» — неперіодичний орган Українського Вільного Козацтва.

Бо ж хочемо популяризувати й відновляти Козацьку Ідею, ідеологію Козаччини, традиційні чесноти козацькі та інші патріотичні мотиви, що в'яжуться зі спогадами про славні козацькі часи й Козаччину, як стихійну й непереможну силу нашої нації, — не лише серед членів УВК, але хочемо дати цю духовну поживу ширшим верствам наших читачів — українських патріотів. Зокрема маємо на увазі наше колишнє славне вояцтво всіх формацій — теперішніх ветеранів Української збройної Визвольної Боротьби та майбутнє нашого народу — нашу дорогу молодь.

Чей же і останню статтю, що її написав за недовго перед несподіваною смертю св. п. Військовий Отаман УВК Іван Цапко, що появилася на сторінках часопису «Наша Мета» чч. 39-40 в Торонті 23-30 вересня 1967 року, озаглавлено також тільки двома словами: «УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО».

Також козацький хрест за участь в збройній боротьбі України або за видатні цивільні заслуги для визволення української нації, що його наша Головна Нагородна Рада признає достойним і заслуженим особам, носить назву в грамоті того відзначення — «Хрест Українського Козацтва» (а не «Хрест Українського Вільного Козацтва»).

**

До видання цього першого журналу, спричинились, як зазначено вище, виключно Вшановні Жертводавці, що склали свої пожертви замість квітів на свіжу могилу св. п. Військового Отамана Генерал-Хорунжого УВК Івана Цапка, сплівши тим нев'янучий

йому вінець. Тут подаємо їх список в хронологічному порядку поступлень пожертв з зазначенням після кожного прізвища суми в долярах ЗСА, яку вплатив жертводавець. Для скорочення списку не подаємо повних хресних імен і рангів і титулів жертводавців і просимо Високодостойних П.П. за це у них вибачення: Й. Мандзенко 10, П. Федоренко 27,50 І. Розгін 25, Є. Цапко і В. Шостак 20, Г. Коленська 5, Є. і В. Іващуки 17, М. Петруняк 5, М. Ф. Чопівський 5, В. Засадний 5, П. Бабяк 5, В. Коваль 10, Книгарня «Верховина» Н. Йорк 10, З. Грицай 5, І. Ярема 10, Я. Коструба 5, П. Ференц 5, Р. Симець 5, Т. Лешко 10, К. П. Моркет 7, Г. Сливка 5, М. Василик 5, О. Бачик 5, С. Лютак 5, П. Лорентовець 2, І. Росич 1, П. Лорентович 2, В. Зворичук 1, М. Панькевич 2, В. Журовський 2, С. Гарматюк 5, К. Ліщинський 10, Р. Кізук 5, М. Бойчук 2, В. Чеськів 1, К. Форович 5, Цилень Бросс 1, Б. Гаврилюк 2, І. Жук 1, В. С. Коваль 5, Б. Мороз 5, М. Росцішевський 5, Я. Балабан 5, М. Сурмач («Сурма») 5, С. Бардигула 5, М. Масний 5, І. Винник 2, М. і М. Юзифовичі 10, Е. Козарійчук 2, о. П. Барвинів 1, Н. і В. Ткачинські 2, М. Козарійчук 2, М. Новицька 2, П. Олексієнко 1, о. Ю. Цукорник 7, В. Ткачук 5, О. і С. Левченко 17, о. М. і Н. Литваківські 10, В. і А. Кущинські 10, О. Сидоренко-Квіриба 10, Л. Островський 10, Ю. Подлуський 10, Ф. Винник 4.50, Я. Нес-теренко 1.80, Т. Грінченко 5, Є. Котик 10, Ф. Кравець 0.90, Г. Турко Н. В. 0.90, С. Німець 0.90, К. Черевченко 10, Ф. Мелешко 2, Д. Гандзюк 3, В. Дяченко 5, М. Суржко 20, М. Ковальський 1.80, П. Мацьвейко 3.60, о. В. Мартиник 1.80, В. Папірчук 2.70, В. Різник 1.80, В. Макар 1.80, Г. Турко, Едм. 4.50, І. Чеховський 1.80, В. і Б. Васюки 50, В. Гайдук-Боберський 145, Ф. Омелянович-Павленкова 100.75, В. Бражник і І. Миколаєнко 4. — РА-

ЗОМ 774.25 долярів ЗСА.

Всім Високодостойним, що так у-віковічили пам'ять нашого Дорого-го Отамана, складаємо найщирішу подяку і тим, що по своїй спроможності прислали і найменшу суму і тим, що вплатили суми більші і тим, що вплатили княжі дари — Високошанов-ній Посестрі Пані Генераловій Ф. Оме-лянович-Павлинковій, подарувавши на цю ціль дорогу памятку по своєму св. п. Чоловікові військову відзнаку в ціні 100 долярів, і Вельмишановно-му Побратимові В. Гайдукові-Бобер-

ському, що прикладно дотримав ко-зацького слова честі, приобіцявши щедро заплатити на видавничий фонд козацького журналу і своє слово ви-конав, заплативши готівлю 145 доля-рів.

Хай же приклад всього цього спис-ку жертводавців покличе наших ВШановних Читачів продовжити складати дари на нев'янучий вінець пам'яті або, бодай, прислати редак-ції журналу один доляр за це число і тим причинитися до дальшої поя-ви «Українського Козацтва».

Іван Волошин-Берчак

З МОЛИТВОСЛОВА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО НАРОДУ

*«І все, чого лише попросите в молитві з вірою — отримаєте»
(Євангеліє від Матвія гл. 21, вірш 22).*

Немає в світі а ні одної людини, яка б не вірила! Але коли така людина ра-хує своїм обов'язком вірити в щось, чи в когось що є витвором теж люди-ни, чи в людину саму, то тим більше має вона обов'язок вірити в ТОГО, котрий сотворив людей, а з ними все разом інше на цілому світі видимому і невидимому. ЦЕ Є БОГ!

Невірити в Бога, означає зруйнува-ти свою совість і втратити чоловічий образ, як подобіє Боже! Натомість ві-ра в Бога, віра несокрушима, набли-жає людину не тільки до Бога, але і врятовує її й цілий нарід від самого найбільшого в життю й історії неща-стя!

Українському козацькому народові, який сьогодні несе тяжкий хрест по-кути за гріхи, більш чим кому є по-трібним навернутись до віри в Бога й прохати його о ласку прощення грі-хів та о захист від ворогів, - які запо-лонили Україну, зруйнували держав-

ність і церкву, та все інше, на чому трималась наша українська козацька сила й традиція!

Єдиним засобом до навернення й наближення до Бога, аби знайти Йо-го ласку й милосердя для України - є МОЛИТВА!

Молитва — це є розмова душі з Богом. І наколи твоя душа є охопле-на радістю, чи горем — то зверни перш за все твої очі до неба й дякуй Богові за ласку, чи проси у Нього про цю ласку й поміч!

АЛЕ ДЯКУЙ І ПРОСИ З ВІРОЮ!
І тоді повстане чудо Боже над тобою й Україною, і побачиш це чудо сам і повіриш, що є ніщо без Бога — а з Богом усе!

**МОЛИСЬ ЖЕ, КОЗАЧЕ, І ЩИРО
МОЛИСЬ!**

Молись за себе, за твою родину, за все козацтво, а найбільше за Матір Україну!

***

І коли з тисячі-тисяч-тисячей гру-дей залунають вранці і ввечері до Бо-га ці молитви, то змилується Він над нашою Матір'ю Україною й Коза-

цьким Народом і, простивши гріхи наші, визволить нас з ярма ворожого, а над святим золотoverхим Києвом і цілою Україною засяє сонце правди, самостійности й державности!

Боже! Єдиний і правий,
Ти Русь-Україну спаси,

Дай нам єдність і силу,
Завзяття козацьке пошли,
Дай волю й державність народу,
Та мир і спокій принеси!

(«Ідеологія Українського Вільного Козацтва»
Видавець УВК «УНАКОР» 1936 р. ст. 39 і 43)

Олена Апанович

КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

Запорізька Січ — це одна з тих історичних світових загадок, над якою замислювались і яку намагались пояснити багато дослідників.

«Лотри, розбійники» — кричали на сеймах і в сенаті польські шляхтичі.

«Славне Запоріжжя» — казали селяни про Січ. Вони тікали туди від панів, там вони шукали порятунку від важкого, нестерпного гніту. Запорізьких козаків — «святих лицарів, захисників вітчизни» — оспівав народ у своїх думах, піснях, легендах.

«Гнездо своєвольства», — говорила про запорізьких козаків цариця Катерина II.

«Військом Запорізьким» назвав український народ визволені 1648 року від польсько-шляхетського панування українські землі. Таку ж назву дав він і українській козацько-повстанській армії 1648 року, яка ввібрала в себе кращі військові традиції Запорізької Січі.

Героями багатьох романів, картин, поем, опер і театральних вистав стали звитяжні запорожці.

Французький письменник і мислитель Вольтер захоплювався їхнім героїзмом і намагався знайти паралелі в світовій історії.

Геніяльний письменник Микола Гоголь з патосом писав: «Так, це вона Січ! Це гнездо, з якого вилітають всі ті горді і сильні як льви, звідкіля по всій Україні розходить козацтво,

звідкіля йде на всю Україну воля».

Запорізька Січ відіграла велику роль в історії українського народу. Але дослідники ще й досі не розв'язали всіх фактів з життя, побуту й історії запорожців.

Не збереглося точних даних про час заснування Січі. Але в другій половині XVI ст. Січ уже була відома далеко за межами України. Європейські володарі відправляли сюди своїх послів, запрошували запорізьких козаків до спільного виступу проти султанської Туреччини. Зокрема 1594 року з цією метою на Січ приїхав посол німецького імператора Ерїх Лясота.

Малозаселені простори південно-східних частин України безпосередньо межували з кочівними татарськими ордами. І по них насамперед розливалася спустошлива кривава хвиля нападів. Сюди, на територію Південної Київщини (район Черкас і Канева) та Брацлавщини (Південне Побужжя) тікали з далекої Галичини, Волині та Поділля, з міст і сіл Північної Київщини гноблені селяни, на плечах яких лягав увесь тягар ворожого панування. Як сказав пізніше Богдан Хмельницький, козацтво склалося з «людей, що холопства не витримали й пішли в козаки».

Недарма слово «козак» у перекладі з тюркської — «вільна людина».

До лав козацтва вступали найсмі-

ливіші, наймужніші люди — адже на них чекали військові походи й битви, тривала й постійна боротьба проти напасників. Але ці в недавньому минулому селяни, призвичаєні до землі, не тільки воювали. Перед ними розкинулись простори родючої землі, повноводні ріки, незаймані степи, багаті звіриною. І козаки бралися за плуг, переслідували хижого звіра, розводили худобу, ремісничували. Вони засновували хутори й села, будували нові й відроджували зруйновані міста й містечка. Саме козацтво повернуло до життя спустошені татарами українські степи.

Згодом козаки створили систему укріплень у пониззях Дніпра, за порогами, на дніпровських островах. Загублена в дніпровських плавнях, збережена в густих заростях лози й очерету, козацька фортеця була неприступна для турецько-татарських загарбників. Пороги утруднювали підхід до неї. Козаки скористалися з традицій зведення княжих фортифікаційних споруд, у яких важливу роль крім земляних укріплень відігравали засіки. Від слова «засіка» (укріплення з дерева) і одержала своє найменування Запорізька Січ. Але деякі дослідники вважають, що за основу назви привело слово «сікти».

Уряд Польщі справедливо вважав козацтво загрозою для свого панування в Україні. Польські королі намагалися встановити контроль над козаками й одночасно використати їх для захисту південних кордонів та боротьби з селянськими повстаннями. Тому 1572 року король Зигізмунд Август узяв деяких козаків на державну службу. Їх внесли в спеціальний список-реєстр. Але реєстрові козаки губилися в морі всього козацтва, яке збільшувалося і після введення реєстру. Запорожці об'єдналися в одну організацію — Військо Запорізьке.

Кілька разів міняла Січ своє місце перебування. Вважали, що спершу

вона розташувалася на острові Хортиці. Там у середині XVI століття князь Дмитро Вишневецький спорудив укріплений замок, залога якого складалася з козаків. Разом з тим Хортиця завжди входила до володінь запорожців. Документи розповідають, що в 70-і роки XVI ст. Січ була на острові Томаківці (тепер біля села Городища, Нікопольського району, Дніпропетровської області. Місцевість ця має назву «Острів» і входить до міста Марганець), а з 90-х років розмістилася на другому дніпропетровському острові — Базавлук. Це про Базавлуцьку Січ залишив спогади Еріх Лясота. З 1638 по 1652 рік Січ перебувала на Микитиному Розі (поблизу теперішнього міста Нікополя). Тут зформувалося повстанське військо, а Богдана Хмельницького обрали гетьманом. Звідси під його керівництвом 22 квітня 1648 року козаки вирушили, щоб об'єднатися з повстанським рухом на Подніпров'ї і розпочати велику визвольну війну українського народу.

Найдовшу історію мала Чортомлицька Січ. З нею пов'язані життя і діяльність борця проти татарських нападів, кошового отамана Івана Сірка. Чортомлицьку Січ за наказом царя Петра I було спалено і зруйновано, бо старшини й козацтво взяли участь у війні проти Москви під керівництвом гетьмана Мазепи.

Основна територія Чортомлицької Січі затоплена тепер Каховським морем. Тільки невеличка частина січового кладовища становить територію с. Капулівки, Дніпропетровської області.

Потім запорожці заснували Січ на ріці Кам'янці. Але царська влада не дозволила їй того. Козаки мусіли отаборитися в Олешках, які тоді входили до Кримського ханства (тепер м. Цюрупинськ біля Херсона). Жити під владою споконвічних ворогів — татарських ханів було надзвичайно тяж-

ко і від 1734 р., напередодні російсько-турецької війни царський уряд дав згоду на заснування Нової Січі на річці Підпільній (тепер село Покровське, Нікопольського району, Дніпропетровської області).

Про життя і побут запорожців залишили свої спогади іноземці, що побували там. Але особливо цінні відомості дають архівні документи. Січ мала активні дипломатичні зносини з урядами багатьох країн, а для керівництва й управління внутрішнім життям мала високорозвинене діловодство. В запорозькій військовій канцелярії служили високоосвічені й відомі на той час люди, з середовища яких вийшли історики-літописці. На Січі навіть існувала школа. Але через бурхливі події велика частина документів згинула. Дійшли до нас лише матеріяли останньої Нової Січі. Вони складають унікальний архівний фонд світового значення.

Надзвичайно цікавий і точний опис зовнішнього вигляду Січі зробили самі козаки. 1672 року запорозькі послы в Москві — отаман Овсій Шашол і козаки — розповідали про Чортомлицьку Січ. Зовні вона нагадувала місто фортецю. З лівого боку її омивала річка Чортомлик, з правого — Прогной. За фортецею протікала Скарбна. Урвисті береги цих трьох річок правили за природне укріплення. Його доповнювали тринадцятиметровий вал і рів. З четвертого боку Січ виходила в поле. Тут вал мав бійниці і укріплювався палями — частоколом із загострених і просмолених колів. З цього боку стояла ще велика оборонна башта, в попереку близько 43 метри, а поперед неї — спеціальне укріплення з вікнами для гармат. З другого боку до валу тяглися дерев'яні коші, насипані землею. Вийти можна було через вісім вузьких проходів «пролазів», захищених бійницями. Взимку запорожці на всіх річках

навколо Січі вирубували крігу, утруднюючи тим доступ на фортеці.

У центрі Січі був майдан з церквою, навколо якої розташовувалися 38 куренів — своєрідні казарми — дерев'яні великі хати, покриті шкурами або очеретом. На майдані ж стояли будинки старшини, військова пушкарня, де зберігалися фортечні й польові гармати. За містом, біля порту височів «Грецький дім» — приміщення для іноземних посланців та купців. Запорізька Січ вела жваву торгівлю і була транзитним пунктом для торгівлі усіх українських земель з країнами Сходу. Передмістя Січі було забудоване житлами й майстернями ремісників. Козаки, чудові зброярі, виробляли також високоякісний порох. Особливо відзначились вони як суднобудівельники. Їхні чайки-дуби успішно змагалися з могутніми турецькими ескадрами.

У куренях постійно жили тільки ті козаки, які склали залог Січі. Курінь мав також значення військово-адміністративної й господарчої одиниці. На чолі його стояв курінний отаман. Більша частина козацтва та їхні сім'ї мешкали в зимівках, а згодом і в селах на території Січі. Ці землі в другій половині XVII ст. називалися «вольності війська Запорізького».

У ході боротьби проти іноземних загарбників Січ створила струнку військову організацію. Кожен козак офіційно називався «товариш війська Запорізького». Усе козацтво ділилось на полки, полки ділились на сотні, сотні на курені. Всім запорізьким козацтвом керував гетьман, пізніше він називався кошовим отаманом. Під час походу його влада була необмежена. Разом з військовим писарем, суддею і обозним кошовий отаман утворював уряд — Кіш Запорізької Січі. Кошову старшину обирали щороку на загально-військовій раді. Вона збиралася три-чотири рази на рік і вирішувала важливі справи: зустрічала послів,

приймала рішення про походи, ділила землі й угіддя між куреннями тощо.

У першій половині XVII ст. запорізьке козацтво піднялося до рівня кращих європейських армій. Козаки поєднували в собі якості піхотинців і моряків. Вони майстерно вели морські бої і несли службу берегової охорони. Є історичні відомості, що запорожці використали в походах проти Туреччини підводні човни. Козаки сміливо атакували не тільки окремі кораблі, а й цілі турецькі флотилії. Екіпаж знищували, невільників-веслярів з турецьких галер звільняли і відвозили в рідні краї або приймали до лав козацтва.

Козаки були озброєні шаблями й списами, а також вогнепальною зброєю — мушкетами, самопалами. Відомо, що вони використовували запалювальні ракети ще на початку XVI століття. Крім зброї і належної амуніції кожен вояк повинен був мати сокиру, косу, лопату тощо для насипання валів і будівництва укріплень, а також шнури для зв'язування возів у табір.

Сучасники малюють запорізьких козаків як людей фізично сильних, витривалих, невтомних на війні. Турецький хроніст Мустафа Наїма, описуючи морську битву козаків на чайках з турецькою флотою, говорить — «Можна відверто сказати, що на всій землі не знайти людей сміливіших, які найменше турбувались би про життя і менш за все боялися б смерті».

На Запоріжжі склалася залізна військова дисципліна. Найтяжчим злочином вважалася зрада козацтву, вітчизні. Вводити жінку в Січ, хоч би й рідну матір, заборонялося під загрозою смертної кари.

Січ стає місцем, де створюються і формуються військові таланти, де карбуються сталеві характери, де запалюються патріотизмом серця і сповнюються ненависті проти всякого гніту.

Із Січі вийшли видатні полководці, мудрі державні діячі, проводирі на-

родних повстань: Северин Наливайко, Тарас Трясило, Павло Павлюк, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Максим Залізняк.

Походи запорожців набирали особливо розмаху в першій чверті XVII ст. У той час вони не раз «окурювали мушкетним димом» столицю Туреччини, змушували дрижати від страху самого султана, перед яким тримтіли правителі країн Західної Європи. Запорізьке козацтво стало бар'єром проти турецько-татарської агресії не тільки для України, але й для інших країн Європи, мали велике значення для визвольної боротьби народів Балканського півострова, поневолених тою ж султанською Туреччиною.

Роля козацтва в усьому суспільно-політичному житті була така велика, зв'язки з народом були такі міцні, що в документах XVII-XVIII ст. всіх українців називали «українською козацькою нацією».

Запорізьке військо зажило такої слави, настільки відзначилось мужністю і військовою майстерністю, що навіть вищі російські офіцери вважали за честь записатись в якийсь курінь.

Після закінчення війни з Туреччиною московський царський уряд вирішив ліквідувати Запорізьку Січ. Вона становила із великою кількістю втікачів, що переховувались на її території, для царського уряду небезпеку. Ще в 60-х роках XVII століття ліквідовано гетьманство Лівобережної України, не міг уряд терпіти самоурядування на Запоріжжі. Землі його роздано російським і німецьким поміщикам, а населення закріпачено.

ПРИМІТКА

Нам відомі тепер такі місця, де були Запорізькі Січі:

1. **Урочище Городище** — Нікопольського району Дніпропетровської області (входить у межі м. Марганця).

На урочищі Городище розташовувався колгоспний хутір, який тепер називається «Острів». Тут раніше був ос-

трів Томаківка, або Буцький Дніпровий. Тут в 20-30 рр. XVII століття розташувалась одна з перших Запорізьких Січей, що в літературі названа Томаківською. На південній частині острова ще недавно височіли земляні укріплення. . .

2. **Місто Нікополь** Дніпропетрівської області. Поблизу міста була Запорізька Січ від 1638 по 1652 рік.

Цю Січ в історичній літературі називають **Микитинською**, бо вона містилась на Микитиному Розі.

3. **Село Капулівка** Нікопольського району Дніпропетрівської області. В районі цього села, у гирлі річки Чортомлик з 1652 по 1709 рр. отаборилась Запорізька Січ, яку називали **Чортомлицькою**.

На околиці села височить могила Івана Сірка, кошового отамана Січі.

У зв'язку з тим, що води Каховського моря й Дніпра все ближче підходять до могили, берег осідає і їй загрожує руйнація.

4. **Село Мілове** Бериславського району Херсонської області. Нижче се-

ла, там де є Дніпро впадала річка Кам'янка, знаходилась так звана **Кам'янська Січ**. Тут ще збереглися козацькі могили першої половини XVIII ст.

5. **Місто Цюрупинськ** Херсонської області, колишні **Олешки**. Тут була **Олешівська Січ**, яку створили 1711 року запорізькі козаки після зруйнування і спалення в 1790 р. Чортомлицької Січі за наказом царя Петра І.

6. **Село Покровське** Нікопольського району Дніпропетрівської області. Тут містилась остання Запорізька Січ 1734-1775 рр., яка в документах звалась Новою.

7. **Місто Вилкове** Кілійського району Одеської області. На острівцях, у розвилці трьох повноводних рукавів Дунаю, за 10 км. від Чорного моря, це місто заснували переселенці старообрядці ще в XVII столітті, а пізніше заселили бігли донські козаки. Запорожці, що втекли сюди після зруйнування Січі в 1775 р. назвали його Вилковим і заснували **Задунайську Січ**. На той час це були володіння Туреччини.
(За «Авангард»-ом ч. 1-2, 1967 р.)

Іван Цапко

КОЗАЦТВО УКРАЇНИ*

*) Цю статтю, що її написав автор незадовго перед своєю смертю, подасмо з невеликими скороченнями за часописом «Наша мета» ч. 39 і 40 — 23/30 вересня 1967 р.

Редакція

Розвал царської імперії в революцію 1917 р. та подих волі збудили приспані козацькі мрії в серцях Українців, так у військових частинах на російських фронтах, як і в запіллі. Багато було в Україні тих, хто ще не забув про минулі, славні діла своїх козацьких предків, а приспана козацька традиція, наперекір російській владі, ще з часів знесення старої Гетьманщини Слобідського Козацтва й

Запорізької Січі, з подихом наставшої волі та першими кроками до української державности — відродилась у Вільнім Козацтві.

Це козацтво названо було вільним тому, що з власної ініціативи, без наказу якоїсь влади творилося стихійно за покликком серця та власного розуму.

Вибух революції в російській імперії приніс безладдя майже в усіх галузях життя України. Створена Українська Центральна Рада не мала подостатком сил, щоб унормувати хаос; ворог був із-зовні та всередині. Українізація військових частин на

фронтах не давала бажаних наслідків, а до того ще й долучилася дезорганізація шляхів в Україну та спротив російської вищої команди й солдатських комітетів. Повставші в самому Києві українські військові частини були кволі і в кращому випадку, як не розкладались під впливом большевицької пропаганди, то часто ставали «незакордонними», все це ще при російській команді в Києві (командувач київської військової округи полк. Оберучев).

І ось, у народних масах, спершу між селянством, виникає потреба творити свою допоміжну силу для боротьби проти анархії і безладдя. Меси з усіх прошарків народу стають на традиційний шлях своїх козацьких предків, що йшли колись до боротьби за волю для свого народу, за волю України. Повстає в Києві для плекання лицарських традицій козацький клуб ім. Гетьмана Полуботка під проводом адв. пор. Міхновського.

Відомо, що одним з перших ініціаторів організації Вільного Козацтва був бунчужний Семен Гризло. Він походив із старого козацького роду Звенигородщини. За прикладом зорганізованого ним В. К. на Звенигородщині з'явилися станиці Вільного Козацтва по інших повітах Київщини, як теж на Полтавщині, Катеринославщині, Херсонщині, Волині, Поділлі, Чернігівщині та Слобожанщині. Тоді був чинним в УВК в Києві осаул І. Полтавець-Остряниця, в Одесі ширили ідеї Козаччини серед вояків-Українців полковий ветеринарний лікар д-р Луценко і суддя Сергій Шелухин. Там же, в Одесі, осаул Кубанського Війська В. Сахно-Устимович сформував у червні 1917 р. з Вільного Козацтва Гайдамацький полк, а в серпні й 2-ий Гайдамацький полк, та по всій Україні потворилися багато інших відділів В. К.

В той саме час уже існував створений в Києві Генеральний Військовий Комітет на чолі з Симоном Петлюрою,

до якого провідники й організатори Вільного Козацтва зверталися за порадами. До лав Вільного Козацтва стають старшини і колишні фронтові вояки, а окрім них ще й молодь, так селянська як і робітничая, студенти університету, службовці та учні старших класів середніх шкіл. Так, — свідоме робітництво та службовці, пригадавши козащину, теж утворили відділи Вільного Козацтва під проводом полковника Гулого-Гуленка, арт. старшини Горобця та інших. В публікації д-ра Панаса Феденка «Історія Революції 1917-21 і Центральна Рада», стор. 20, читаємо: «Проти російсько-большевицького наступу на Україну виступила найсвідоміша частина українського робітництва, організована у відділах Вільного Козацтва. . . в Катеринославі. . . під проводом Гаврила й Миколи Горобців, в Донецькому басейні — на чолі з членом Центральної Ради Михайлом Малашком», отже тоді національний рух відродження козацтва захопив усі верстви населення України.

В лютневу революцію 1917 року в Росії був скасований козацький стан, — як «сословіє», сила ж традиції української козащини у відродженій Українській Республіці — надала права громадянства Козацтву.

У Києві, в кінці вересня 1917 р. відбулася нарада представників В. К. Київщини та гайдамацьких частин з Одеси, де було постановлено скликати загальний з'їзд Вільного Козацтва в середині жовтня того ж року.

На Всеукраїнський З'їзд Вільного Козацтва, до м. Чигирини прибуло до 300 умандатованих делегатів В. К. з усіх частин України, гості з Дону та делегація від Вільних Козаків Кубані на чолі з осаулом К. Бардіжом — всі з правом рішального голосу. Можна навести, як було це зафіксовано в праці проф. Дмитра Дорошенка «Історія України» 1917-1923 рр., I-ий том; «Доба Центральної Ради», про події

перед З'їздом В. К., отже на ст. 77 стоїть: «Відрухом елементів порядку, законности й власности треба вважати стихійний рух т. зв. Вільного Козацтва. Цей рух виник ще весною 1917 р. . . У першій половині квітня відбувся повітовий з'їзд представників Вільного Козацтва. Тут було ухвалено постанови, що В. К. організується для охорони порядку й ладу, для оборони здобутої волі, що воно є територіальною військовою організацією, до якої приймаються незаплямлені карними вчинками громадяни не молодші 18 років віком, з виборною старшиною. Вже на початку літа 1917 р. Вільне Козацтво на Звенигородщині нараховувало тисячі своїх членів. На 2-му Всеукраїнському Військовому З'їзді Звенигородське Вільне Козацтво мало своїх представників: Гриця Шаповала і Сергієнка. . .» На стор. 151: «Великі дебати на з'їзді» (16-17 жовтня 1917 р. з'їзд губернських і повітових комісарів Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Волині і Поділля) викликало питання про Вільне Козацтво. Багато комісарів виступало в його обороні, вважаючи, що воно допомагає зберігати лад та спокій. Але були і такі, що казали, що роздавати зброю населенню небезпечно. . . З'їзд більшістю 25 голосів проти 20 при 5, що здержались, — висловився проти козацтва». Тож побоювання цілком не оправдані, бо Вільне Козацтво тоді не стояло за якусь монархію, лише прагнуло встановлення порядку, якого не в стані було завести комісари, та враз з іншими нечисленними військовими частинами йшло до бою з ворогом за суверенність України, своєю кров'ю підтримуючи її уряд.

Згадані вище комісари ще засідали в Києві, як в Чигирині розпочався Всеукраїнський З'їзд Вільного Козацтва. З'їзд цей пройшов при надзвичайному піднесенні. Відповідних приміщень в Чигирині не було, наради відбувалися на Соборовій площі. На

вколо збудованої трибуни, застеленої кармазином, були згуртовані всі делегати, біля трибуни зайняли місце гості. Коли вдарили в литаври на спогад запорозьких звичаїв, це означало початок наради, — на трибуну вийшли Модест Левицький із запорозьким малиновим прапором, д-р І. Луценко й кооператор В. Левитський з отаманськими бунчуком та булавою.

Промова д-ра Луценка була переривана вигуками «Слава!», а закінчив він її пропозицією вибрати Військового Отамана та Генеральну Козацьку Раду. З'їзд хотів обрати на Отамана молодого осаула (Кубан. Війська) І. Полтавця-Остряницю, але він рішучо відмовився і поставив кандидатуру ген.-лейт. П. Скоропадського (тоді Командира І-го Українського Корпусу) на Військового Отамана, як теж на Почесного Військового Отамана проф. М. Грушевського, яких і вибрали одноголосно. Далі було обрано Наказним (заступником) Військового Отамана В. К. і Генеральним Писарем осаула І. Полтавця-Остряницю, а до Генеральної Козацької Ради — д-ра Луценка, Кіщанського, Гризла, Кочубея та ін. Пізніше став Помічником Генерального Писаря і начальником Генеральної Канцелярії в Білій Церкві полк. Б. Палій-Неїло.

На тому знаменному З'їзді була делегація з Кубані, там вперше за сотню років козацькі брати подали собі руки. Тоді рух В. К. перекинувся і на Кубанщину. Ідею об'єднання козаків-Кубанців з братніми українськими козаками (бо всі ж нащадки запорожців) через організацію Вільного Козацтва, добре розумів осаул кубанського війська К. Бардіж, який на своєму Чорномор'ї розпочав організаційну працю. Для його заходів над створенням Вільного Козацтва, — Кубанський уряд асигнував кредит та дав право переводити добровільне вербування козацтва. Осаул К. Бардіж із синами старшинами В. та Мик. Бардіжами та

з іншими козаками зорганізували до 5.000 Вільних Козаків, що несли охорону залізниць від большевиків.

УЦР і Генеральний Секретаріят, не зважаючи на спротив деякого з тоді пануючих соціалістичних кіл, урядово затвердили перший статут Вільного Козацтва з тим що територіяльні військові формації підлягають загальній військовій владі. а тому, що Вільне Козацтво взялось брати участь ще й в утримуванні порядку, при Секретаріаті Внутрішніх Справ був утворений окремий Департамент В. К. Про це затвердження так подає проф. Дм. Дорошенко в «Історії України», стор. 152: «Не зважаючи на постанову З'їзду Комісарів Генеральний Секретаріят добачав у Вільному Козацтві один із засобів порятунку від анархії і вже кілька днів після з'їзду затвердив Статут Вільного Козацтва».

Тогочасні урядові кола України були захоплені ще в соціалістичних мріях, хотіли робити якусь «народню міліцію», — належно не дбаючи про дійсну військову силу, в той час, як до зубів озброєний ворог стояв на кордонах України та вів підривну діяльність і в середині. З огляду на загрозливий стан того часу, Військовий Отаман В. К. ген. П. Скоропадський прохав уряд Центральної Ради про дозвіл зорганізувати 30.000-ий Корпус Вільного Козацтва з елементів національно свідомих. Але в кінці грудня 1917 р. прийшла відмовна відповідь, що, мовляв, і без цього є досить надійних збойних сил для захисту й утримування ладу.

Все ж треба признати, що загалом уряд Центральної Ради ставився до Вільного Козацтва прихильно — цьому доказів було досить — наведемо лише приклад: «Генеральний Писар Уряду О. Лотоцький на запит у Центральній Раді, яких заходів вживає влада, щоб припинити бешкети, відповів, що задля цього переводиться організація Вільного Козацтва. . .»

(Дм. Дорошенко «Історія України», стор. 152). Для більш ясної уяви і пригадки про боротьбу, що почалася в періоді Центральної Ради, де брало чинну участь Вільне Козацтво, є багато свідчень учасників та історичні дані.

В січні 1918 р. столиця України — Київ переживала тривожні дні, большевики готувалися до наступу в самому Києві. В Києві ж були розташовані такі українські частини-полки: Богданівський, Шевченківський, Богуна, Дорошенківський, Чорноморський курінь, Кінний полк Оборони України, полк Чехословацький, два Гайдамацькі полки і Вільне Козацтво (20 сотень). Але ці полки були вже розкладені большевицькою пропагандою. Покладатись на них не було можна і Військовий Міністер М. Порш мав повну рацію, коли казав, що в українського уряду — надія не так на військові частини, як на Вільне Козацтво. Отже, в критичний момент довелося шукати опори. . . насамперед у Вільному Козацтві, яке стояло тоді під проводом інж. Михайла Ковенка, призначеного на посаду команданта міста Києва. Другою такою формацією був Український Гайдамацький Кіш Слобідської України. За Отамана Коша був призначений колишній Генеральний Секретар Військових Справ, Симон Петлюра. Петлюрі було доручено боротися з большевиками на Лівобережжі і не допустити їх до Києва. Після відходу Гайдамацького Коша, у Києві з вірних Центральній Раді військових частин залишилися Вільні Козаки Отамана Ковенка, дві сотні Січових Стрільців і невеликі групи козаків із полків: Богданівського, Полуботківського, ім. Богуна і відділ матросів Чорноморської Фльоти. . .

Оце були ті українські сили, які витримали понад 10-ти днів большевицьку революту в самому Києві та боротьбу з большевицькою армією,

що прийшла на допомогу червоним з півночі.

Оборону Бахмацького залізничного вузла від наступаючого ворога з півночі, було доручено невеликій збірній групі в складі юнаків (юнkerів) І-ої Київської Військової Школи, сотні Помічного Студентського Курення та Вільних Козаків. В героїчному бою під ст. Крути 30 січня 1918 р., стримуючи в 15 разів сильнішу большевицьку навалу, ця група своє завдання виконала, хоч і багато юнаків полягло там смертю хоробрих. В Києві ж продовжувалась боротьба з большевицькими бунтівниками і, «вніч з 3-го на 4-го лютого 1918 р. спільними силами Вільних Козаків і Слобідського Коша здобуто штурмом арсенал. Около 300 большевиків було вбитих, стільки ж узято в полон» («Історія України» Дм. Дорошенка). Відомі теж славні акції Звенигородського Коша УВК, коли в лютому 1918 р. 20.000 Вільного Козацтва розброює всю артилерію 2-го московського гвардійського корпусу, забирає військове майно та 2.000 коней із сідлами, розігнаних в бою двох московських кавалерійських полків, що сунули на Україну. В районі залізничної станції Бірзуля розгромлює після цілоденного бою і з великими втратами частини 18 збільшеної російської армії (з «Історії Українського Війська», стаття сотн. З. Стефанова, стор. 380-381). За той саме час про українське Вільне Козацтво писав в «Ізвестіях ВЦИК» головно командуючий большевицької армії, що тоді оперувала проти України, В. Антонов-Овсеєнко так: «Револьюційна російська армія пройшла Україну, змітаючи на своєму шляху все, що мало ознаки буржуазно-шовіністичного сепаратизму. На Україні зустрінули ми оригінальну організацію буржуазної самооборони. Особливо дався в знаки Звенигородський повіт, де український шовіністичний націоналізм здобув собі фор-

тецю в формі т. зв. «Вільного Козацтва». Ця організація не тільки не допустила нашої влади в повіт, а навпаки, сама перейшла до наступу і цим заподіяла чимало шкоди нашим військам. Мені дуже шкода, що мені не довелося зруйнувати це гніздо, потопити в калюжах крові тих, що посміли підняти руку на червону армію» («Історія Українського Війська», стор. 381).

З бігом часу УВК, творячи кадри, впливалось до регулярної Української Армії, ті ж, що не мали тієї змоги, пізніше робили збойний спротив Москалям — червоним і білим, в повстанських загонах на Тарашанщині, в Холодному Ярі, на Слобожанщині, Херсонщині та ін. На жаль і за Гетьманщини українського війська — як би належало такій державі — теж не було сформовано, все ж було утворено вищі штаби та кадри полків та сформовано Сердюцьку Дивізію для схорони Гетьмана. Залишалась теж Запорозька Дивізія (пізніше Корпус) та кілька дрібних відділів.

Після повстання проти Гетьмана та встановлення уряду Директорії УНР, **Вільне Козацтво** далі продовжувало боротьбу проти ворога, до українського війська входила й дивізія ВК під назвою Запорізька Січ. Коли в листопаді 1920 р. **Дієва Армія УНР** з боєм відійшла за кордон Батьківщини (по переможних боях була змушена через зраду Поляків) і з нею теж вийшла на еміграцію значна частина належних до УВК. Продовжуючи патріотичну традицію, УВК далі існувало в різних країнах так на еміграції, як і на Волині (під Польщею).

Вже в 2-гу світову війну, в порозумінні з представниками громадсько-політичної верхівки та з колами УНР, — Українське Вільне Козацтво виступило проти ворога під керівництвом Військового Отамана І. Берчака-Волошина, який згинув смертю вояка в лісах Волині в 1942 році. В бурхливих

воєнних часах заступив Отамана УВК старий запорожець ген.-полковник Мих. Омелянович-Павленко, який займався значною організаційною працею та в надіях на краще «завтра» України **формував нові військові частини УВК**. У своїй відозві до побратимів-старшин і козаків — він повідомляв про призначення ним на командира Запорозького Загону полк. А. Долуда та інших старшин, закінчуючи заклик старими, невмирущиму козацькими словами: «Надія на Бога, а лицарство наше!» Крім цієї формації були ще: І-ий Козацький Загін під команду полк. П. Терещенка, Окремий Загін сотн. Й. Шеретюка та ін. Пізніше були відомості, що полк. І. Полтавець-Остриця сформував Запорозьку Бригаду УВК на Катеринославщині. Ці частини увійшли до складу Української Національної Армії під командою ген. П. Шандрука, які теж причинилися до врятування від Советів багатьох українських громадян в хаосі евакуації при відступі німецьких військ.

Поновний, масовий відхід з України нової еміграції значно підсилив лави УВК за кордонами Батьківщини, у вільнім світі. Українське Вільне Козацтво нині гуртує у своїй організації Українців і Українок, цивільних і військовиків, для загального об'єднання, щоб зберегти від розбиття, що його провокують елементи, ворожі українській визвольній справі та запродавці.

Нині, вже в Золоте 50-річчя відродження Українського Козацтва й Українських Збройних Сил, починаючи з 1917 року, так на Батьківщині як і на чужині, УВК існує як організація, Статут (Правильник) якої побудований на історичних засадах і як таке, завжди стоїть на сторожі державно-політичних інтересів свого народу. Український козак може належати до політичних партій та груп не ворожих українській самостійності і державності, але Українське Вільне Козацтво в цілому не служить партіям чи особам, бо

й не може бути в нас козаків лише республіканських, гетьманських, диктаторських або ще **й якихось, тощо**. На всіх постах, цивільних та військових, де може бути чинним український козак, він завжди служив і має служити ідеї самостійної держави українського народу і самій державі, не зважаючи на її форму окрім, природна річ, комуністичної чи іншої тоталітарної.

Для української нації є дуже цінними визначні особи, особливо нашої минувшини, але найціннішим має бути своя держава, своя воля і правда, за що і життя свого можна не шкодувати, бо ще старі Римляни казали — «Спасіння батьківщини це найвищий закон».

Як у минулому було так і тепер є в УВК почесними козаками. Ген.-полк. Олександр Загородський, одинокий, що живе між нами з вищих командирів відомого Зимового Походу Армії УНР; ген.-полк. Андрій Вовк; ген. штабу ген.-полк. Павло Шандрук — командувач Української Національної Армії в часі 2-ої світової війни; ген. хор. УВК Єпископ УАПЦ в ЗСА Олександр Новицький — кол. капелян 1-ої Укр. Дивізії УНА і ген.-хор. о. мітрат д-р Василь Лаба — кол. капелян УГА й 1-ої Див. УНА.

УВК це не «московська козака організація» чи побудівка якоїсь політичної групи або партії, про що ширять чутки вороги національної української спільноти.

При УВК від довшого часу існує Головна Нагородна (Орденська) Рада Хреста Українського Козацтва, яка керується в потрібних випадках урядово затвердженим Статутом цієї відзнаки.

Українське Вільне Козацтво це не є «державна», лише національна і частинно військова організація (парамілітарна), для твердої опори самостійній українській державній владі, для послідовного дотримання вікових ко-

зацьких традицій, з яких і користала
стара Козацька Доба та з яких відро-
дилася в 1917 році і буде далі вічно
жити Суверенна Українська Держава,
сини якої у своєму національному

гимні, освяченим кровю — співають:
... Душу й тіло ми положим за на-
шу свободу
І докажем, що ми браття козацько-
го роду!

Василь Симоненко

ДЕ ЗАРАЗ ВИ?

Де зараз ви,
кати мого народу?
Де велич ваша
Сила ваша де?
На ясні зорі
і на тихі води
Вже чорна ваша
злота не впаде.

Народ росте,
і множиться, і діє
Без ваших нагай і палаша.
Під сонцем вічності
древні і молодіє
Його жорстока і лагідна душа.

Народ мій є!
Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Поцезнуть всі
перевертні й прибуди
І орди завойовників-заброд!

Ви, байструки
катів осатанілих,
Не забувайте виродки, ніде:
Народ мій є!
в його гарячих жилах
Козацька кров
пульсує і гуде! *

* Підкреслення редакції.

ВИЗНАЧНІШІ ВІЙСЬКОВІ ОТАМАНИ У.В.К.

1. Генерал Павло Скоропадський

2. Полк. Іван Полтавець-Острияниця

3. Полк. Іван Волошин-Берчак

4. Генерал-Хорунжий УВК Іван Цапко

1. Перший Військовий Отаман 1917-18 рр., обраний на Всеукраїнському Козацькому З'їзді 3. жовтня 1917 р. в Чигирині; дня 29 квітня 1918 р. в Києві проголошений Гетьманом усієї України та Військ Козацьких; Універсалом 16. жовтня 1918 р. відновив станове козацтво. 2. Організатор від. УВК в Петрограді в червні 1917 р. для відібрання від москалів козацьких клейнодів; Наказний Отаман і Генеральний Писар 1917-18 рр.; Військовий Отаман в 1920-32 рр.; відновив УВК за порогами Бацьківщини. 3. Військовий Писар Військової Управи УВК та Військовий Отаман в 1932-42 рр.; автор «Ідеології УВК» 1936; загинув підступно замордований на Волині ворогами України. 4. Булавний старшина, Генеральний Осаул Військового відділу, Голова Генеральної Управи УВК в 1943-52 рр.;

Антін Кущинський

НЕВМИРУЩІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ КОЗАЦЬКОЇ ІДЕЇ

Наука про праісторію народів встановила, що ще 5.000 років тому назад на наших землях жила людність, з якої по довгій еволюції всяких змін етнографічних і навіть змін її назв походить теперішня наша українська нація. А проф. М. Грушевський писав, що це ті войовники анти, що колись ходили на городи візантійські — їх мабуть треба вважати родоначальниками українського народу. . . Анти, черкаси, касоги, козахи, а пізніше козаки це все назви одного народу, що звався також Руссю, а потім українцями, українською козацькою нацією. . .

У якого українця, що після хуртовини минулих літ, яка, здавалось, все минуле знищила, стерла безслідно, не тьохне серце, коли він лише вчує слово «козак»? Козак! — і в одну мить воскресне, заясніє славне минуле нашої батьківщини. . . Запорозька Січ! Яким саявом лицарства й перемог над татарами, турками, поляками й москалями та оборони віри християнської увінчано той могутній козацько-гетьманський державний період історії України! . .

В ті часи знаємо про козацтво, як вже організоване суспільство, що діяло в двох територіальних осередках: одно на Січі Запорозькій, а друге на давно залюднених і уже освоєних землях Наддніпрянщини. Відтоді знаємо козаків-січовиків і козаків-городовиків, що творили Гетьманську державу та становили в ній особливий основний стан населення зобов'язаний військовою службою своїй державі.

Але лишаємо всім знаний період зародження українського козацтва. Минаємо й період організації Запорозького гнізда лицарів хреста святого. Залишаємо також знаний період

старої Гетьманщини, коли козацтво становило самобутню українську збройну силу часів великих праведних гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи та інших.

Хочемо розповісти про козаків того періоду в нашій історії, що його Драгоманів назвав «пропащим часом», періоду цілковитої бездержавности України від року 1764-го, коли було скасовано слобідське козацтво, а за ним 1755 року зруйновано й Січ Запорозьку і аж до 1917 року, коли постало Українське Вільне Козацтво.

В той період козацтво було перетворено на податне «сословіє» Російської імперії і втратило свої права та відібрано у нього обов'язки супроти свого народу. Тоді з наказу Катерини «вовчиці», чи як її москалі прозвали «Великою», було викреслено зі словника й заборонено вимовляти слово «гетьман», щоб не було згадки і мрій серед українців про славне минуле. Але тільки назва «козак» ще лишалась в російських паспортах, що їх діставали від московської поліції нащадки колишніх козаків. Це слово «козак», було зметене тільки в революцію 1917 року, але і то не надовго. Тож Україна в той «пропащий час» жила тільки спогадами про козацькі часи і козацьку славу. З тих спогадів та переказів виріс незабутній співець України Т. Шевченко, що відтворив образ козацтва.

Але після зруйнування Запорозької Січі не завмерла козацька ідея, а її силу та невмирущість признали й московські правителі і навіть рішили її використати в своїх цілях. Тоді всі запорізькі землі Катерина віддала під владу свого фаворита Потьомкіна, призначивши його Головним Командиром так зв. Новоросійської губернії.

Коли ж заносилось на війну Росії з Туреччиною, то Потьомкин рішив поновити в якійсь формі Запорозьке військо, що вславилось своїми бойовими подвигами та було обізнано з умовами війни в степу. З цією метою 1783 року він розпочав успішні переговори з козацькою старшиною, що лишилась під Росією: Сидором Білим, Легкоступом та Чапігою. Козацтво радо скористалось з нагоди організуватись і так було засновано «Військо Чорноморських козаків», якому Потьомкин відвів землю для спільного поселення над р. Бугом. Року 1787 почалася війна з Туреччиною. Чорноморське військо дістало назву «Військо вірних Чорноморських козаків», а Потьомкина призначено його Гетьманом. В районі Олешок над Дніпром засновано новий кіш під командою кошового Сидора Білого в складі 12.000 козаків. Але тут командирів не вибиралось, як то було за Запорозькій Січі, а призначав їх сам Потьомкин. Це військо стихійно притягало до себе колишніх запорожців та українське закріпощене селянство. Під час війни 1787-1791 рр. це козацьке військо складалось з «Чорноморських вірних козаків», Катеринославських, то є колишніх Слобідських козаків, і Албансько-грецького війська, що їх приймано до козацтва. В цілому в ньому було 42.000 козаків. Після смерти Потьомкина те козацтво переселено на Тамань, а з Тамані на р. Кубань і там дістало назву «Кубанського козацького війська». На початку XIX ст. на Кубань перейшло ще 500 запорожців із еміграції з Туреччини з Задунайської Січі. Кубанське чорноморське козацьке військо зберігало традиції Запоріжжя, українську мову, пісні, перекази, побут. Протягом XIX ст. кубанські козаки залишались правдивими спадкоємцями Запоріжжя, хоч царський уряд і старався їх русифікувати. В середині XIX ст. на Кубані було три

козацькі міста та біля 3.000 станиць і хуторів.

А що ж діялось на теренах Подніпров'я, де не було в ті часи козацької організації, а тільки лишалась сама паспортна назва «козак»?

Там козацька слава промовляла до серця не тільки наших поетів та істориків і мистців. Козацька традиція лишилася ще живою в гушті українського народу. В часи російсько-французької війни 1812 року, коли Наполеон стояв під Москвою і Росія потребувала нових полків війська, російський уряд вирішив використати козацьку традицію українського народу, військові знання й уміння боронитися. Тоді уряд доручив тодішньому «малоросійському» губернаторові, князеві Лобанову-Ростовському, пообіцяти українським козакам утворення осібно від російського, українського війська, аби тільки вони стали в обороні Росії. Блискавкою облетіла ця вістка наш козацький край і козаки, кинувши рала і землю, взялися до зброї. Тільки Полтавська й Чернігівська губернії організували 15 козацьких полків по 1.200 шабель в кожному, то є разом 18.000 війська, виставили по числу козаків коней, зі зброєю, постачили зброю, амуніцію, провіант. З великим піднесенням, з силою стихії, в мінімум часу були готові до бою тих перших 15 полків, зорганізованих на власний кошт і взірець. Тоді ще справді жива була козацька традиція, і одна тільки обіцянка російського уряду відразу перетворила козака-хлібороба на козака-лицаря. Це саме ці наші козацькі полки спричинювали багато клопоту армії Наполеона й загнались за ним аж до самого Парижу. До речі згадати, в паризькому Луврі, де висять шедеври малярського мистецтва, можна бачити й наших геройських козаків. Образ, на якому їх намальовано, представляє козацький табір, розташований на ши-

рочезнім паризьким бульварі Шамс-Елізе. . .

Такий відгук українського козацтва, така несподівана реакція українського населення, така саможертвенність настрашили російський уряд і він відтягнув ті полки, та тримав в резерві до 1816 року і поступово їх здемобілізував.

Ошукав наших козаків російський уряд і другий раз. Сталося це через 19 років в період польського повстання 1831-32 року, коли уряд Миколи I обіцяв також створити козацьке військо в Україні, доручивши «малоросійському» губернаторові князю Репніну, знаному зокрема, з приятелювання Шевченка з його дочкою, перепроводити в життя організацію того війська. Це знову радісно схвилювало людину України, зокрема козацьких нащадків Полтавщини, Чернігівщини та Харківщини. Коли справді було дозволено творити вісім охочекомонних козацьких полків, то до них зголосилась така сила людей, що неможливо було всіх вписати. (Явище, що повторилось майже через 83 роки в Галичині при формуванні УСС-ів). Але тоді вони не тільки за власні гроші купували коні, харчі та всякі припаси, а навіть на власні кошти озброювались.

Цей ентузіазм, з яким наші народні маси посунули в козачі лави, занепокоїв петербурзькі кола й самого царя. А коли «малоросійський» губернатор, князь Микола Репнін, що підтримував відродження козацьких полків, звернувся до царя з доповіддю, в якій говорив «про повну готовість малоросійських козаків вернутись до їх прежнього військового побуту», то це ще більше налякало царя. Цар не тільки не послунав поради-творити ще нові козацькі полки, а навіть і ті, що вже були вирушили проти Польщі, було завернуто з походу. Але їх вже не пустили в Україну, а з дороги погнали просто на Кавказ, де й розселили

між Кубанськими козаками. З боку російського уряду це була провокація. Козаки заявили, що вони хочуть битись з поляками. . . а їх замість воювати поляків, погнали на Кавказ. Коли ж вони так почали протестувати, то їх жорстоко покарано: кілька десятків було московським звичаєм замордовано-забито до смерти киями — «шпіцрутенами».

Як не повчальні ці факти з погляду зрадницько-традиційної політики московських урядів та ще більш повчальним для нас українців є факти сили традиції українського козацтва, любови до військового діла, до оборони своїх прав власною озброєною рукою. Саме в цьому є велич і значення козацької традиції. При першій ліпшій нагоді український хлібороб відкладав на бік рало й косу, та патріотично, з силою стихії брався за зброю, щоб скористати тим для оборони свого краю. Так сталося і 1855 р., коли російський уряд за часів Кримської кампанії, в цілях збільшення російського війська, вирішив покликати до армії добровольців. Ледве дійшли ці вісті на Україну, як зараз же українські козаки зареагували посвоєму. Вісті ці було витлумачено, як новий заклик творити козацькі частини і, на Волині, Поділю, Полтавщині а зокрема на Київщині народжувались стихійно козацькі загони. Хлібороби масово лишали землю, озброювались і козачились. Багато з них кидали своїх поміщиків, відмовляючись виявляти їм послух і поспішали в козацькі загони. Російський уряд і тепер не чекав таких результатів на свій заклик вступати добровольцями до російського війська і був несподівано заскочений таким ходом подій. Жадні тлумачення й вияснення російськими урядовими чинниками того заклику не помагали. Покозачені хлібороби їм не вірили, виявляли спротив і продовжували організацію козацьких загонів. Подія ця відома в історії під назвою «Київсь-

ка козаччина». Скінчилася вона знову жорстокими репресіями з боку російського уряду. Багато тих козаків помандрувало до Сибіру, багато пішло на шибеницю, а ще більше винищено в боях російського війська зі згаданими загонами. Так платила Росія за живушу силу козацької традиції. Проте нічого в російській пресі тоді і після тих подій не писалось, подібно тому як і більшовики замовчували про голод 1933 року.

Але такі факти стихійного захоплення кожною нагодою серед українських мас і відродження козацької традиції перенеслися і на західні українські землі. Навіть і в Галичині та Буковині, що довгими віками жили одірваним життям від козацьких земель Дніпрової України, і там не вмирала пам'ять про козаків, і там позначились впливи гетьмансько-козацьких традицій в узкій батьківщині гетьмана Конашевича-Сагайдачного. Ще за «весни народів» 1848 року діячі «Галицько-Руської Матиці» починають оглядатись за минулим України за її Гетьманами та особливо за козацтвом. Устіянович у своїм вірші «До Зорі Галицької» мріє, що прийде час, коли «дитятко малое» почне співати пісень про Дніпро та Полтаву:

«Як соколятко в гнізді молодое
снити о щастю і козацькій славі. . .»

А відомий з «Руської Трійці» Яків Головацький, один зі своїх листів, післаних до часопису «Основа», що виходила в Петербурзі, закінчив його словами: «Ще не вмерла козацька мати».

Ще до першої Світової війни там постають гімнастично-пожежні т-ва, які називають себе «Січачи». Складається пісня «Гей там на горі Січ іде», в якій січова молодь з захопленням співає і про «кошового» і про «осаула» та про «малиновий стяг» Війська Запорозького. В час самої війни спонтанно повстає Легіон УСС-ів, на якому рівно ж позначився дух наших віко-

вих мілітарних традицій. Вже не говоримо про козацьке завзяття, з яким патріотична галицька молодь посунула в його ряди таким великим числом, що багато мусіло вертатися додому. А в самих УСС-ів оживають старі козацькі назви: «сотня», «курінь», «хорунжий», «сотник», «отаман». Та ж сама назва «Українські Січові Стрільці» говорить сама за себе.

В Буковині ж цікавим прикладом живучості козацької ідеї та як вона відбилася і в корпоративних організаціях, були академічні товариства студіюючої молоді. Там, наприклад, в 1902 році заснувалося таке товариство, взявши собі за назву «Січ», що було зліквідоване румунами аж в році 1923-му. Зосібна ж велике значення мало академічне т-во «Запорожа», засновання якого сталося 1910 року і яке існує і тепер на еміграції у вільному світі по різних країнах. Другою аналогічною організацією, що існувало в Буковині рівночасно з «Запорожам» було в 1913-1940 рр. «Чорноморе».

Важливими моментами при творенню цих товариств було те, що в їх організації дотримувались світлі традиції козацьких часів. Їх устрій нагадував правила «Війська Запорозького». В них існували: Генеральна Рада Козацька, кіш, присяга, побратимство. Студенти, що вступали до такого академічного товариства, складали присягу на козацьку барву та на шаблі і зобов'язувались «завсіди стояти на сторожі інтересів української нації та в обороні українського народу». Члени т-ва звалися козаками. Вимоги до членів в цих товариствах були дуже суворі і відступлення від засад козацтва суворо каралися цілою системою кар, а особливо за нечесні вчинки та за національну зраду, якою між іншим, вважалося також одруження з чужинкою, за що членів виключалось, і то, з «неславою», з організації.

А на Дніпрянищині був і такий факт,

що до самої революції 1917 р., хлібороби Суботова — колишньої резиденції Богдана Хмельницького під Чигирином, боронили слави «старих козаків» і нізащо не віддавали дочок і не брали невісток з чужого села, бо там жили «кріпаки». Таке саме було і в полтавських селах. А суботовці до 1917 року ще й зберегли козацький одяг «козачку», до неї сині пояси з жовтими смужками й «торочками», чорні кереї з широкими «бородиями» й вишиті чорною вовною або заполоччю білі полотняні сорочки. До 1914 р. в Суботів «старі козаки» не допускали поліційного стражника і правувалися самі собою. На випадок суперечок, суботівці не вдавалися ні до «мірового», ні до іншого державного суду, бо це був би сором для козаків. Першою і останньою судовою інстанцією для суботівців були «діди». «Дідом» був кожен, хто мав першого унука. «Суботівці» чи не одні в усій передреволюційній Україні зберегли традицію Старої Гетьманщини в тім, що кожного року «на Петра», на одному з численних островів у малі приступних і від людського ока скритих плавнях на річці Тясміні, суботівські «діди» збиралися на раду й на тій раді обирали Гетьмана й козацьку старшину, — осаула, писаря, суддю, скарбника й полковників. Обирали й доручали їм знаки їхньої гідності — «козацькі клейноди». Про вибори знали тільки суботівські «діди» й зберігали їх в суворій таємниці від решти суботівців, а найбільше від російських «чиновників». Такі вибори провадилися рік-річно аж до 1918 р. коли вперше від століть суботівські «діди» відступили від традиції й не обирали гетьмана, бо тоді гетьманував справжній Гетьман Павло.

Не зважаючи на московське каламушення наших душ і по народніх школах, гімназіях і по університетах, а зокрема — в царській війську, пам'ять про козаків ніколи не зникала серед

нашого народу. Козацькі традиції жили, хоч здебільшого й несвідомо, але нагадували про себе до самої революції 1917 року. Вони широко виявлялись в наших приповідках, казках, в різного роду родинних переказах, в легендах, а особливо в піснях та думах, що їх співали кобзарі та лірники. Вони нагадували про себе навіть у щоденнім житті нашого хлібороба господаря.

От, на селі вродилась дитина. — «Хлопчик?» — питає сусіда. — «Та сподівались козака, а Бог дівку дав». Десь побились хлопці. Батько посварив обох та й каже: «Ну, що ж, побились то й побились, а тепер миріться та будьте добрими козаками». Такі вислови, як: «він козак, хоч куди», «він справжній козак», «а з нього неабиякий козак», «ну, і який з тебе козак?», «не буде з нього козака», «він як той козак», «він чистий козак», «а як там твої козаки?» (коли питали за синів), «а в нього добре-козацьке серце». «Чи женився Ваш син?» — питає селянин знайомого з сусіднього села. — «Ні», відповідає той, «ще козакує!» і т. д. Таких і тому подібних висловів можна б наводити без кінця-краю. Їх широко вживали не лише серед нашого селянства, але навіть і серед міщанства по менших містах та містечках. Подекуди не цурались їх і сильно вже змосковщена інтелігенція, що вживала майже виключно московської мови.

Цікаво тут підкреслити, що тоді такі слова, як «салдат», «салдатський» — різали вухо. І навпаки, такі слова, як «козак», «козацький», були принадним та, немов ласкаючим ухо звуком. Здавалось так, що з поняттям слова «козак» усе зв'язувалося з чимсь чеснішим, добрішим, гарнішим та відважнішим. Взагалі те слово було немов би яким незримим мірилом чогось вищого, кращого, шляхетнішого та лицарського, яким воно справді і було.

А які прекрасні та глибокі змістом, а часом повні гумору, народні приповідки та приказки козацькі вирували, жили й жити будуть між нашим народом. «Без гетьмана військо гине». «Без доброго командира військо-отара». «Як череді без личмана, так козакам без гетьмана». «До булави треба голови». «Славний козак Максим Залізник — славніше Запорожжа». «Ви пани, а ми запорожці: памятайте, вражі сини, що ми вам не хлопці». «Коли ти дворянин, то поклонися козакові». «Козацькому роду нема переводу». «Зроду віку козак не був і не буде катом». «Козак не боїться ні тучі, ні грому». «Козак журби не має». «Козак з біди не заплаче». «Терпи, козак, горе-будеш птити мед». «Козак з бідою як риба з водою». «Звання козацьке, а життя собацьке». «Життя собаче, зате слава козача». «Терпи козак — отаманом будеш». «Терпи, хлопче, — козаком будеш». «То не козак, що отаманом не думає бути». «Добрий козак баче, де отаман скаче». «Козак живе не тим, що є, а тим, що буде». «Не пив води дунайської, не їв каші (солі) козацької». «Хліб та вода — то козацька їда». «Пугу, пугу! — Козак з Лугу!». «Наш Луг батько, а Січ мати-от де треба помирати». «Береженого і Бог береже, а козака шабля стереже». «Щирий козак ззаду не нападає». «Козак не без долі, дівка не без щастя». «На козаку й рогожа пригожа». «Зовсім козак, та чуб не так». «Хто любить піч, тому ворог Січ». «Або добути, або дома не бути». «Куди козака доля не закине — все буде козак». «Доки шабля в руці, то ще не вмерла козацька мати» — слова **Б. Хмельницького**. «Козак не боїться хмари, ні чвари, ні чортової хари». «Козак, як не сало їсть, то турка б'є». «Не наше діло з плахтою стрибати, наше діло з москалем воювати». «Лежачого не б'ють». «За честь голова гине». «Слава не поляже, а про себе розкаже». «Хочеш спокою — готуйся

до бою». «Знищ ворога сьогодні, бо завтра нашкодить». «Ворога де найдеш, то бий». «Куля не галушка — її не проковтнеш». «Або полковник, або покойник». «Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник». «Степ та воля — козацька доля». «Де козак, там і слава». «За рідний край — хоч помірай». «Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути». «Козача потилиця панам ляхам не хилиться». «Що село, то й сотник». «Висипався Хміль із міха та наробив панам ляхам лиха». «Козак в дорозі, а надія в Бозі». «Місяць — козаچه сонце». «Козак добрий, та вороги не хвалять». Козацька охота — гірше неволі». «Не все ж то козак, що списає». «Що козак, то пятак, а за дівку гривня». «Хто в Полтаві не бував, той лиха не знає». «Та ти ще полтавської води не пив». «Малим родився — великим помер». «А що робиш тепер?» «По чужинах блукаю та слави шукаю!» (Так казали про запорожців, що були в той час на еміграції, як ми тепер).

А які гарні побутові козацькі традиції трималися та й тепер ще діють або хоч жевріють в гущі української людности з діда, прадіда козацької. Згадаємо хоч кілька тих «неписаних законів» що регулювали внутрішні відносини в козацькій громаді. Формальні, урядові закони кажуть що є ДОЗВОЛЕНО, а що НЕДОЗВОЛЕНО. А у козаків ще була традиція, яка казала, що ВІЛЬНО, а що НЕВІЛЬНО. Коли, мовляв, ти це зробиш, то ніхто тебе за це карати не буде, але згідно з звичаєвою традицією і її моральними приписами, робити цього не вільно. Далі йде більш духово-витончений припис звичаєвого права — це ЛИЧИТЬ — НЕ ЛИЧИТЬ. Мовляв, так чи так поступати тобі не личить. Те, що ти хочеш зробити, є дозволено. Його тобі навіть вільно зробити. Якщо ти зробиш це, то й морально засудженим не будеш. Проте цього робити тобі не личить. Тут в дію вже

приходить ближча-станова мораль. Нарешті є ще один морально-звичаєвий припис, який регулює найближчі, найінтимніші родинні чи родові стосунки. Це: **ГОДИТЬСЯ — НЕ ГОДИТЬСЯ**. Наприклад, ти з доброго роду, з діда прадіда козак, а тому тобі не годиться так чи так чинити. . .

А пригадати ще про шанування жінки за Козаччини. Ні в одній країні світу жінки не були так щиро шановані чоловіками, як на нашій козацькій Україні. Козацтво в жінці поважало матір, сестру, дружину, що вирощувала, виховувала родину, а в часи воєнних негод боронила **рідну землю**. За часів Запорозжя в українській історії чи літературі ніде не згадується, що чоловіки били жінок. Традиція казала, що не було більшої зневаги для чоловіка, як ударити жінку. У нас за козаччини «жінка в хаті три кути тримає в своїх руках», а як символ хоронительки чистоти вона мала право навіть гостя, а не то що свого чоловіка випросити з хати, коли б він осмілювся запалити люльку в хаті. А за зневагу чести жінки чи дівчини образливим словом, по козацьких законах, накладалась на винуватця висока моральна й грошева кара. Винуватець був примушуваний публічно в уряді судовому назвати себе «брехуном» і «собакою» за невідповідне слово кинуте по адресі жінки чи дівчини, а до того ще заплатити подвійну квоту грішми 80 «кіп», ніж то мав би платити за образу чоловіка, а до того ще **вдвічі вищу** проти тієї покути ще й грошеву кару за, так званий, «моральний біль», що він заподіяв позовниці. А за насильне згвалтування жінки чи дівчини, то за часів козацько-гетьманської держави по судовій інструкції, писаній року 1734-го, артикул 12-ий наказував карати гвалтівника смертю.

Отож, тому, що доба панування українського козацтва в минулому була виповнена вщерть національно-дер-

жавницькою наснагою та лицарсько-моральними засадами внутрішнього життя, то відгомонам і спогадами тої наснаги живемо і досі в традиціях та звичаях, милуємось і кохаємось з романтики часів розвою козацької слави. А романтика велике діло, бо тільки з мрій та романтики виходять й виростають потім великі реальні діла. Саме тут і криється сила традиції українського козацтва.

Коли в революцію 1917 року було скасовано козацький стан, як «сословіє», сила традиції українського козацтва порвала офіційні закони, відкинула термін «громадянина», а за ним і «громадянина» а утвердила у дійсному житті знову назву «козак». Тоді, коли урядові війська ще мітингували, а на Україні почався хаос, українські селяни знову взяли до зброї й стихійно, незалежно від урядових заходів, почали творити організації вільного козацтва, що з власної ініціативи, як охоронці права, порядку й твердої влади, перейняли на себе оборону своєї батьківщини. Голос рідної землі й чистої, святої козацької крові, а не **інтернаціональних та інших** всяких позичених програм, **покликав** колишніх козаків від ріллі до зброї. За ними пішли й українські робітники. В цьому чині знову знайшла своє втілення традиція українського козацтва боронитися власною рукою.

Не будемо говорити про історію розвитку Українського Вільного Козацтва за УЦРади, Гетьмана й Директорії УНР та про описи його бойової чинності й про факти переходу потім козацтва в регулярні частини Української Армії. Підкреслим лише, що той рух по прикладу часів гетьманів Богдана Хмельницького було узаконено і козацький стан було відновлено в період святкування козацького свята Покрови Божої Матері на другий день по тім святі, а саме 16 жовтня 1918 року універсалом Гетьмана всієї України і **військ козацьких Павла**

Скоропадського. Сенса відновлення козацького стану проглядає в **таких** словах того універсалу: «Народе український! Тепер Ти будеш мати ту національну військову силу, на якій дійсно одіб'ється твоє національне обличчя. Твій хист і твій патріотичний вогонь любови до Рідного Краю, який 250 літ палав невгасно в серцях Твоїх славних прадідів, лицарські діла їх широка слава, яка лунала й лунає в національних піснях по всій Україні від краю до краю і велика історія життя українського і лицарської праці козачої. . . про яку так щиро співав в своїх думках незабутній Співець України Тарас Шевченко — будуть міцною підставою, щоб зацвіла знову, як мак пишнім квітом велика, багата Україна під захистом рідного козацтва. . .» Як відповідь на той універсал, до козацького стану стихійно тоді вписалося понад 150.000 родин. . .

Але перенесімось спогадами у найновіші часи Другої Світової війни. Перший удар її почався 1939 року в найдаліше висунутій на захід волості Української землі — в Карпатській Україні. Це там козацьке наше закарпатське плем'я перше не схотіло покоритись новому займанцеві земель наших і збройно виступило в спонтанно поставшій Карпатській Січі. Чи ж це не було і по назві і по суті відродженням козацьких традицій боронити Рідну Землю, аналогією з повстанням Вільного Козацтва на Дніпряниці або Січових Стрільців в Галичині?

А коли в збройній боротьбі проти Москви р. 1943-го кинулась проти того нашого відвічного ворога боронити Рідний Край стрілецька дивізія «Галичина», хоч і під чужим спочатку прапором, а потім таки під своїм національним, назвавшись І-ою Українською Дивізією Української Національної Армії, хіба це не було таким же відродженням духу козацького? Та це ж козацька кров покликала цвіт нашої

молоді землі Галицької постати, а до неї приєдналися ті, що були поблизу, надніпрянці. Та ж слова дивізійної пісні про це свідчать найкраще: «Дивізіє, о, Рідна Мати — новітня Січ ти є для нас! І треба, треба це нам знати, чого від нас жадає час!». . .

А легендарна Українська Повстанська Армія з рр. 1942-43 завершила той рух воскресіння козацького духа непокори перед займанцем. Той поклик козацької крові висловився і офіційним признанням небесної опіки над Українською Зброєю Всемогучого Покрову Пречистої Богородиці, під яким покровом жили й билися за козацькі вольности й права України славні запорозькі і всі українські козаки великих гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи, піднявши ту традицію ще з часів Великої Київської держави Ярослава Мудрого.

«Куди козака доля не закине — все буде козак» — каже приповідка. Тому то все Українське військо, як еманція української нації, а його комбатантські-ветеранські організації й досі є по своїй внутрішній ідеї і по духу — тільки козацькими.

А коли творилася 2-га Українська Дивізія під кінець тієї війни, під командою полк. П. Дяченка, то в склад її приголосилась і увійшла ціла бригада Українського Вільного Козацтва, що відновилося за кордонами України. А ще пізніше творення відділів У.В.К. відновилося і в таборах «ДП», перенеслось за океан і тепер поступово розширює мережу своїх станиць та розгортає свою діяльність і в країнах Північної і в Південної Америки, в Європі, в Австралії. . . .

Українська національна козацька ідея є невмируща та була і є все актуальною в житті нашого народу і на Батьківщині і серед нашої еміграції, як колись давньої, так і теперішньої. Ця бо ідея відповідає мілітарним нахилам та внутрішньому бажанню нашого народу боронити своє право на

волю й свою державу на протязі всієї історії України, навіть в часи недержавного її існування.

Козацтво в Україні — це твір нації і належить до категорій історичних і вічних, як і сама нація.

Коли цього ще й досі не розуміють деякі кола українського суспільства, а в тому і споміж політичної еміграції, то значення козацької ідеї і наставлення до неї ширших шарів населення добре зрозуміли і оцінили наші запеклі вороги. Московські комуністи, не перебираючи жадних засобів для того, щоб уярмити Україну, хотіли обдурити наш народ. Слідуючи за прикладом царських часів, харківський уряд «Народнього Секретаріату» радянської УНР дня 25 грудня 1917 року ухвалив приступити до організації «Червоного Козацтва» в загальноукраїнському масштабі під проводом свого «робітничо-селянського уряду». Большевики сподівались, що під такою привабливою для українських мас назвою їм пощастить створити великі військові відділи для своїх цілей, як то щастило царському уряду. Їм це сперше вдалося і те «Червоне козацтво» брало активну участь в боях проти Української національної козацької армії. Ініціаторами й організаторами того «Червоного козацтва» були Віталій Приймак і Юрко Коцюбинський зрадливий син знаного й славного письменника. Вони довели ту організацію до сили цілого «Червонокозацького» корпусу. Але ті військові формації з бігом часу не оправдали довіря московської радянської влади. Видко, що сама назва «козак» має в собі непереможну патріотично-національну силу і інакше сприймається тайниками української душі, ніж то гадали московські сатрапи. «Червоне козацтво» було самою ж радянською владою ліквідоване а його провідники й герої радянської влади були оголо-

шені «ворогами народу» і розстріляні.

.....

20-го березня 1638 року Гетьман Війська Запорозького Острянин видав до всього українського народу такий універсал, з якого ми тут подамо його такі уступи:

... «Ви, брати наші, свідомі походження козаки, по обох боках Дніпра в Україні живучі, з усім народом міським і сільським, все те, що тут коротко написано, зрозумівши й зваживши, прихилившись серцем і бажанням до нас і з'єднавшись з нами. . . з всесильною поміччю Божою з завзяттям розпочинатимем військові дії й міроприємства проти своїх ворогів. . .»

Цим закликом, тільки в сучасній його інтерпретації, відповідній до потреб і обставин нашого перебування далеко від уярмленої Батьківщини нашої України, звертаємось і ми, організовані в закордонних станицях Українського Вільного Козацтва, до широкіх кіл колишнього вояцтва і до ширшого українського суспільства, а особливо до молодечих організацій, без різниці місць походження, стану, віровизнання і політичного самостійницько-державницького переконання.

Зрозумійте козацьку правду! Поставтесь прихильно до козацької ідеї і Козацького Руху на чужині. Виявіть своє активне відношення до відновлення духа славної, невмирущої давнини! Приєднуйтеся своєю самопосвятою і своєю чинністю до відновлення й загартування лицарсько-козацьких, а у колишніх вояків і до чисто військових чеснот і традицій! Бо ж всі ці духовні скарби поволі затрачуються на чужині в турботах за фізичне й забезпечене існування. А на Рідних Землях вони примушені жевріти під асіміляційним гнітом ворога. В ширшій же участі і в єдності в духовних козацьких стремліннях криється велика ідейна й моральна допомога нашій вільній боротьбі за відновлення вільної соборної державної України, в

переможний кінець якої ми палко віримо!

Використані матеріали:

1. М. Базілевський. Роля козаччини в соціальній проблематиці України. («Гомін України» 14 травня 1955 р. ч. 20).
2. Українські народні прислів'я та приказки. Київ 1963.
3. Перекази про війну козацьку Самійла Величка. («Вільне Козацтво» ч. 1 — 1947).
4. Остап Войнаренко — Живучість Гетьмансько-Козацької традиції.
5. Записки Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка т. XVI, кн. V. 1909 р.
6. В. Євтимович. На світанку монархічної ідеї. (Укр. Робітник 18 вер. 1950).
7. Д. Дорошенко. З українського життя в перших десятиліттях XIX віку» (Укр. Робітник 11 листопада 1949 р.).
8. Вікова столиця України в німецьких руках. («Свобода» 26 вересня 1941 р.).
9. В. Г-ко — Про українське козацтво. (Укр. Робітник 23 січня 1948 р.).
10. В. Г-ко. Про українське козацтво. («Український Літопис» ч. 1. 1947 р.).
11. Ант. Кущинський. — Козацькому роду — нема переводу — (Посвячення прапору станиці ім. ген. Ів. Омеляновича-Павленка 8. XI. 1964 р. Чікаго —програма).
12. П. Полонська-Василенко. Південна Україна після зруйнування Січі. («Наукові Записки У.В.У.» Мюнхен 1963).
13. Василь Перебийніс. Монографія. Лондон 1963 р.
14. Буковина її минуле і сучасне. Париж, Філядельфія, Дітройт 1956 р.
15. Українська Мала Енциклопедія, книга 2 — Буенос Айрес 1958 р.

**ЩО ПИСАВ ПРАВОСЛАВНИЙ СВЯЩЕНИК, ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ ДО
АМЕРИКИ о. АГАПІЙ ГОНЧАРЕНКО
ПРО УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ.**

В газеті «Аляска Геральд», що її редагував о. А. Гончаренко для мешканців Аляски, він в 1873 році писав:

«Козаки-українці, це нарід вищого полету духа й високої розвиненої моралі. Культура України пов'язана із культурою грецькою та єгипетською. Безперестанний вандалізм, це засада москалів, й тим вони різняться від українців-козаків».

А далі: . . . «Ми невдоволені з московського ярма і готові повстати в обороні нашої незалежності. Ці наші почування ніколи не загинуть».

Ту статтю він підписав: «Агапій Гончаренко, козак вільної України».

А в своїх «Споминах», виданих окремою книжкою в Коломії 1894 р., А. Гончаренко писав:

«Україно, моя ненько! Козакуючи по світу вже стільки років між всяким людом, я не бачив ще нічого кращого за Тебе, Українська Земле. Ой, люба моя, Мамо моя! Я не піду жити з Тобою, бо там москаль-сквернивець панує. Він скажений вже запоганив дітей слов'янських, тільки ще не вкусить йому козацьких дітей». . .

Петро Кашинський

ДО ОСНОВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОЗАЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

I

В своїх початках наше національне відродження стояло під знаком ідеї просвіченості та рідко виявляло тенденції вийти поза межі творення рідного письменства на основі народньої мови. Згодом, тенденції онародовлення поширюються й на інші галузі культурного життя України. Тоді не вважалося потрібним навязати нову культурну творчість до попередньої доби нашого національного існування.

Політичне життя відтоді й дотепер проходило в чужих нам формах, спіраючись на ідеї та поняття, що вирости на чужому ґрунті, нехтуючи особливості нашого національного життя й його потреби. Політичні програми, творені в боротьбі за політичні права, допасовувалися до умов тієї держави, в котрій та чи інша політична ідея намагалася здобути перевагу. Відси провінціалізм, а в зв'язку з цим автономізм, федералізм та угодовство різних гатунків. Космополітизм раціоналістичних доктрин найменше лічився з політичними традиціями кожної нації, особливо недержавної, тому не диво, що впродовж більше ста років наш національний рух був такий кволий.

Зрозуміло, що чужі ідеї захоплювали тільки освічені верстви, а народні маси, на які хотілося поширити вплив цих ідей, з послідовною впертістю виявляли спонтаничний, пряможивлевий потяг до тих політичних ідеалів, які передавались з покоління в покоління, які ґрунтувалися на наших національних традиціях, що навязувалися до нашої останньої доби національного відродження — ДОБИ КОЗАЦЬКОЇ (козацькі рухи в ХІХ столітті). Так повстало роздвоєння між на-

ціональним політичним проводом та народніми масами. Це роздвоєння особливо виявилось катастрофально в рр. 1917-1920, коли зовнішні обставини змушували українську провідну верству творити власну державу. Національно-політичні ідеали народу виявилися в відродженні козацтва (козацький рух 1917 р.), а політичний провід України дивився на ці тенденції як на реакційні змагання до відновлення гетьманства, що суперечило б пануючим соціалістичним теоріям, які він намагався здійснити в ту пору. На козацькій основі росло стремління до державної самостійності, що знов таки було нашим соціалістам не до шмиги. Таке відношення до козацького руху з боку партійних проводирів перешкодило йому набрати більш виразну ідеологічну та організаційну форми.

Соціалістична доктрина хвилево взяла гору, але на ній не можна було створити національну державу, а тому як наслідок цих даремних змагань — поділ України між чотирма державами.

Та чим далі відходять від нас роки державної катастрофи, тим з більшою силою росте в нашій свідомості переконання, що в ДЕРЖАВНИХ ЗМАГАННЯХ МИ ПОВИННІ СПЕРТИСЯ НА НАШІ НАЦІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ.

Духова криза, яка повстала в цілому світі, призвела до занепаду тих раціоналістичних теорій, якими жило й наше суспільство. Сьогоднішню кризу кожна нація переборює по-своєму. Ті, які її пережили, знайшли в собі силу до нового відродження в своїх традиціях. Ми таксамо мали свою славу історію й таксамо маємо закони своєї раси — їх ми знаходимо в то-

му нашому минулому, коли наші національні змагання направляв голос крови, вимоги раси, боротьба за існування.

Дотепер в нашій історії все намагалися здійснити ті ідеї, які панували в нашому суспільстві в добі раціоналізму. Через це наші історики не добачали в нашому минулому тяглости нашої національної свідомости, а не маючи в собі державної ідеї, не розуміли основних життєвих процесів, які відбувалися в середині нашої нації. І хоч починається вже зворот у бік виявлення правдивого погляду на нашу історію, але повного синтетичного представлення тих сил, що були творчими в нашій визвольній боротьбі, як вислів намагання виявити себе як націю, в нас ще не було.

Новий козацький рух, який хоче бути речником наших національно-історичних традицій, дає вже нашим визвольним змаганням питомий їм національний зміст, творить нові ідеологічні та організаційні форми наших державних стремлень. **КОЗАЦЬКА ІДЕЯ СТАЄ ОСНОВОЮ НАШОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ.**

II

З геополітичного погляду, держава — це органічне сполучення території з населенням, що знаходить свій вислів у державній ідеї. Чим тісніше це сполучення, тим більше утворена в результаті його держава підходить до поняття держави як форми життя. Як доводить нам наша праісторія, субстрат української нації перебуває на теперішньому терені менш-більш біля 5.000 літ. Упродовж такого довгого часу мусів утворитися органічний зв'язок українського населення зі своїм тереном у певному сполученні, яке пробивається в усіх проявах нашого життя. Так утворилася певна структура української раси (фізичні прикмети), склалися основи нашої національної вдачі (психічні риси). Обидва чинники

є компонентами в утворенні нашого національного світогляду.

Археологічні дані як і досліді расових та світоглядових прикмет нашого народу згідно свідчать, що наша нація належить до тих небагатьох націй, в яких хліборобство є не професією, а формою життя. З історії знаємо, що такі нації не виявляли значних здібностей творити свої держави, а своє суспільне життя провадили в формах слабо — об'єднаних земельних громад. Державно-творчими часто були кочові народи, що підбивали осілі-хліборобські, опановували потрібний для удержання своєї орди терен, складали панівну клясу в цій державі.

І на українських землях кочові народи, що все надходили зі степів середньої Азії, творили держави. На такій же основі повстала була і Київська Держава. Вона існувала так довго, як довго нормансько-варяжські дружини заховували свій військовий характер. Коли ж вони, осівши по уділах-волостях, стали хліборобами, втратили войовничий дух, а з ним і здатність боронити свою державу від кочовників. Це було причиною занепаду Київської Держави.

Нашадки удільних князів поставали васаліями західних держав — Польщі й Литви, або віддалися під збойну охорону московського князя. Українські землі стали здобиччу диких кочовників.

Та в цей час повстала нова сила, яка бере на себе оборону відкритих кордонів України. Цією силою стало **КОЗАЦТВО.**

Повстало козацтво на межі двох світів: хліборобського — осілого та завойовницького — кочового. Хліборобський елемент змушений був обороняти своє життя та свою хату зі зброєю в руках, отже — засвоїв собі войовничі прикмети, властиві кочовникам, не позбуваючись і своїх хліборобських рис. Так у синтетичному сполученні обох характерів склався новий

тип української людини — козака. Постійні небезпеки призвели до встановлення особливих форм співжиття, а свідомість спільних інтересів до створення спільного проводу. Так powstała Запорізька Січ, яка була військово-лицарським орденом України. Організаційна й моральна сила Січі проминувала на всю Україну. Та треба було більше 200 років, щоб козацька сила виросла до виконання більших завдань. Доперва під проводом гетьмана Богдана Хмельницького звільнили козаки всю Україну від чужого панування та організували Козацьку Державу. В цій особливій значення козацької доби, в якій було створено Українську Державу ВЛАСНИМИ СИЛАМИ.

III

Нав'язуючи наші визвольні змагання до козацької доби, хочемо підкреслити такі позитивні риси козацької ідеї:

1. Козацька ідея відповідає нахилам та внутрішнім бажанням широких мас, які впродовж XIX століття, а особливо в рр. 1917-1920 виразно виявили бажання відновлення козащини;
2. Козацька ідея ґрунтується на спільних усім українцям почуваннях тому, є ідеєю, яка може найтісніше об'єднати українську націю;
3. Козацька ідея підвищує здатність українця до творення держави (хлібороб думає вузькопросторово, не виходить поза межі своєї громади).
4. Козацька ідея виховує в українцеві почуття особистої, національної, козацької честі;
5. Козацька ідея є висловом почування повновартності. Властиве українцеві почуття меншевартності переборюється свідомістю приналежності до козацької нації («коли ти дворянин, то поклонися козакові»);
6. Козацька ідея базується на традиційній національній моралі (козацький моральний кодекс). Підчас свого поневолення українська нація особливо в своїй освіченій верстві, перейнялася чужим розумінням моралі (чесність

з собою, егоцентризм, релятивність моральних почувань); козацька мораль творитиме новий зміст громадсько-політичного життя, встановить нові норми поведінки (козак козакові брат: побратимство), підтримає почуття солідарності;

7. Козацька ідея підносить героїзм у нашому національному житті, запалює до самопожертви, самовідданості інтересам козацької нації;

8. Козацька ідея зв'язана з поглядом на життя як на боротьбу (Б. Хмельницький: «маю шаблю в руці — ще не вмерла козацька Мати», І. Мазепа: «нехай вічна буде слава, же през шаблю маєм право», Т. Шевченко: «борітеся — поборете»);

9. Козацька ідея відповідає соціальним нахилам наших народніх мас. Дотепер, під впливом класових теорій у нас затемнилось почуття соціальної рівності між собою, а через партійництво зникло почуття відповідальності;

10. Козацька ідея встановлює певну національно-державну будову України, відновлюючи в нових формах той устрій, що склався був у козацьку добу, а насамперед в'яжеться з ідеєю мілітарної держави, що дасть змогу охопити всю нашу державну територію одним ладом і дисципліною;

11. Козацька ідея стане містком об'єднання з понад 15 міліонами мішаного козацького населення Дону, Кубані, Терської, Уральської та Оренбурської областей і Туркестану, чим полегшує нам завдання оборони потрібного життєвого козацького простору;

12. На ідеї козацтва уґрунтовується постання провідної національно-державної верстви (через вишкіл підготовимо ту верству, що керуватиме державним життям);

13. Козацька ідея оживить наш культурний рух, дасть йому новий зміст та національну форму на традиціях культурного відродження попередньої козацької доби (козацьке барокко);

14. Засвоєнням козацької ідеї раз на завжди розвіються теорії про видуманість нашого національного руху та буде піднесена **безперервність нашого національно-державного розвитку;**

15. Козацька ідея **верне нам повагу** зовнішнього світу, який пригадає **лицарську, козацьку націю XIV-XVIII століть, що була оточена славою й загальною пошаною;**

16. Козацька ідея — **універсальна: вона охоплює всі сторони нашого національного життя, дає йому новий ідейний зміст, творить нові організаційні форми, гартує наші фізичні й духові сили.** Через козацьку ідею потрапимо виконати ті завдання, які наказує нам геополітичне положення України на межі трьох суходолів: Європи, Азії й Африки. Нею **осягнемо той щабель потуги, яка властива великим націям.**

IV

Геополітичне положення України тільки тоді може бути корисне для

нас, КОЛИ МИ ПОТРАПИМО ОРГАНІЗУВАТИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕРЕНІ ВЕЛИКУ ПОТУГУ. Передумовою цього є сильна політична ідея та всепереможна державна воля. Замість обмежености хліборобської вдачі мусимо виховати в собі наставлену на боротьбу та експанзію козацьку вдачу. Наслідком цього повстануть нові форми життя, які знищать усі перепони фізичної й органічної натури — для опановання відповідого нашим державним інтересам життєвого простору. Борітеся — поборете!

*) Радю містимо в нашому журналі цю статтю ВШановного автора члена президії УНРади, яку він прислав нам для відновлення її цінного змісту і його думок, які були надруковані в журналі «Молода Україна» ще в грудні-січні 1937-38 рр. і які лишились актуальними і на сьогодні.

Редакція

Михайло Ломацький

З НАШОЇ МИНУВШИНИ

«Запрягайте коні в шори, коні вороні, та поїдем здоганяти літа, літа молодії. . .»

Та чи зможемо й швидконогими, кіньми вороними наздогнати ті літа молодії, про які казав співець Гуцульщини, О. Ю. Федькович, «промашерували колись за тамбором цісарсков дорогов»? Мабуть і кіньми не здогнати їх. . . Хіба просити вірлів чорногірських, щоб узяли на свої крила й занесли на ту дорогу, що нею «машерувала» молодість, або линуті думками — згадками душі і серця ген туди, де блукає ще залишена молодість — блукає і тужить за тим, що минуло й не вернеться?

Полинати думками хоч би тільки на наше Підгір'я, чи Покуття, де колись

там «на Покутті і Підгір'ю наша слава ходила в пір'ю», а кожний легінь був як перла, та співав «Ще не вмерла. . .»

Полинати над бистру річку карпатську, над Прут — «де в лузі стояла хатчина, а в ній як цвіт хороша, жила дівчина».

Зайти в село **Завалля над Прутом** славне, бо в ньому заложив був Кирило Трильовський перше товариство «Січ».

А чому та «Січ» повстала перше в Заваллю, знав це не лише «Січовий Батько», Трильовський, знали це й другі. Передовсім знали мешканці Завалля — знали й гордились цим.

Оце тут над Прутом, осіли були виходці зі степів України козаки-запорожці, а для охорони своєї оселі пе-

ред ворогом, оточили її високими валами землі, з чого й пішла назва села, Завалля — село за валами.

Ріка Прут пригадувала поселенцям бистрі й голосні хвилі Дніпра.

Від сусідів, у великому селі Залуччу й багатому Карлові та сусідів за Прутом, на Буковині, відрізнялись жителі Завалля ростом, вдачею і гордою поставою, жіноцтво ношею і красою, та всі-звичаями і побутом, а до цього ще й освітою. Не було в Заваллю багато неписьменних, як у сусідніх селах.

Зразу таки пізнати було, що «завалляни», це нащадки вільних, степових орлів, які не знали кріпацтва — панщини.

Одне тільки дивне було: забули й не знали сказати, коли їх предки зайшли над Прут і осіли над ним. Про це не записано нігде, а людська пам'ять коротка й нетрівка.

Друга «валка» козаків-запорожців, залишивши придніпров'я, чи причорноморські степи, подалася горі Дністром і осіла на його правому березі, де село, колись дуже багате, Городниця.

Мужчини там росли, сильні, жінки красуні, а всі горді, честолюбні і вільнодумні. Не мало з них кінчали вищі школи, але чомусь ніхто не написав хоч би короткої монографії свого села. Та все ж таки не забували і в Городниці свого козацького роду й запорізького походження — в скринях переховувано давню, стару ношу, співано козацьких пісень. У попелі часу переховувані були жаринки згадок про предків-козаків, хоч і тут не знали подати часу осідку прадідів над Дністром у Городниці.

Та найцікавіші й найцінніші вістки залишені були в згадках, переказах і легендах про козаків-запорожців, що зайшли, а властиво продерлись понад Прут і Черемош у глибину Карпатських гір аж у Жаб'є, не самі а з родинами. «Залетіли» в Карпати степові

орли й дуже скоро подружились з чорногірськими орлами.

Вони, оті степові орли, занесли гуцулам широкі, червоні шаравари, а для гуцулок барвисту ношу, квітасті, шовкові хустки на голови, на шії червоні коралі, запаски й крайки — «попружки».

Первісні верховинці — горяни, пізніше гуцулами названі, вельми примітивне, вбоге життя, їх ноша була бідна, як казали «проста», без прикрас, усе було зо шкір, передовсім козів, навіть і штани — «гачі». Такий був і одяг жіноцтва — простий, скромний, поєдинчий.

Степові орли, козаки, завели скоро щирю дружбу із чорногірськими орлами, верховинцями.

З повістувань старих, столітніх дідів-гуцулів можна було догадуватись, коли мали б зайти в Жаб'є запорожці. Згадували старики гетьмана Мазепу й Полтаву. А вони ж не знали нашої історії, переповідали лише те, що їм передано було, те, що чули.

А нігде так, як на нашій Гуцульщині не була минувшина вічно живою, невмирущою — переповіданою з роду в рід, з покоління в покоління.

На основі повістувань гуцулів можна було визначити час приходу в Жаб'є запорожців у Карпати певне на початку вісімнадцятого століття після лещасного бою під Полтавою — не пішли, як другі за Дунай.

Не прийшли в Жаб'є голіруч, принесли зброю — рушниці, самопали, очайдушність, відвагу й погорду смерті. «Двічі не вмірати». «Раз мати родила».

Скріпили сили гуцулів у боротьбі з грізною природою, підсилили ненависть до ляхів, що силою лізли в Карпати, до волохів, що намагались загарбати карпатські полонини, та до жорстоких мадярів по ту сторону Чорногори.

Згадуючи опришківські часи, повістували гуцули про Довбушового

опришка «козака з України» Михайла.

До згадок верховинців про князівські часи долучали виходці з України згадки про Запорожжя, до буйности життя карпатців додали буйність степів, життєрадість, веселість і безжурність, а всі разом були захисниками й оборонцями предківських віри, обрядів, звичаїв і прадідних чеснот та їх гордих характерів у обороні всього, що своє, що рідне.

До віри гуцулів у знахарів-планетників долучили запорожці віру в «характерників» і їх таємну силу.

В одних і других були зобов'язуючі норми поведінки навіть у щоденному житті. Як «козак пана не знав звіку — він родився на степах» вільним птахом, — так і гуцул не хотів мати над собою пана. Бажав сам бути паном і панувати над своїми горами, як і запорожці були панами над степами та «вміли панувати й слави добувати». . . Слави й волі. . .

Зайшли в Карпати запорожці не терпіли вбогости, не були звиклі до неї. Надлюдськими силами та трудолюбністю здобували багатства гір. За їх прикладом ішли «тубільці» — гуцули та ставали згодом «годними газдами» — дуками, багатіями. А всі вони цінили багатство не за нього самого, а єдино тому, що воно давало почуття повної волі, свободи й незалежності.

Так, одні і другі створили окрему касту «лучших людей», своєрідних «аристократів». Як запорожці не любили в себе «голоти, що збиралась до корчми гулять», так і «лучші люди», газди-дуки, гуцули, не сідали за один стіл із «голоотою», усякими зайдами, марнотравцями, чи, як звали їх — «барабами».

«Лучші люди» в Карпатах, зайшли запорожці та їх нащадки, як і родовиті верховинці, мали окреме розуміння віри в Бога та відмінні обрядові й побутові звичаї і обичаї, а найважливіше войовничого духа, що перетривав у Карпатах віки.

Дух Мазепи:

«А за волю хоч умірте, та вольностей бороніте».

Тотожне було в них і розуміння християнсько-людських чеснот і цінення не самих матеріальних, а передовсім моральних вартостей.

Жили старі запорожці у своїх степах «зимовиками», а перейшовши в гори, будували в догідних місцях «зимарки», в яких, як і гуцули зимували.

Крім «товариша»: рушниці-самопала, що його мав кожний козак, а гуцул «пушку-кріс» мали одні і другі ще одного «товариша», коня вороного.

Козацький кінь вороний «біг степами, ярами, долинами до тата і до мами, щоб дати їм знати, що їх син-козак узяв собі за жіночку в чистім полі могилочку», і гуцульські коники зносили з високих полонин у гражду свого вмершого, чи ведмедем убитого «газдика».

Мав козак, мав і гуцул ще одного товариша — друга. Була це люлька, що обом їм знавжди «знадоблювалась». Козакові в степу, чи у Великому Лузі, гуцулові на полонині, чи в гражді при ватрі.

Козак викрешував огню і закурював свою люльку, гуцул носив її за чересом, а то й казав покласти її в деревище-домовину й з нею поховати себе. . .

«Україна — це край населений свободолюбною нацією козаків. . . козаки України дуже залюблені в свободу і не зносять ніякого ярма.»

(Ол. Тайлер в Едінбурзі 1685 р.)

Михайло Петруняк

ГЕНЕРАЛ РОМАН ЧУПРИНКА-ШУХЕВИЧ КОЗАЦЬКОГО РОДУ

Вже так багато авторів писали про сл. п. Генерала Романа Чупринку-Шухевича а зокрема про його родовід. Але досі мені не приходилось читати згадки про те, що славний Командир У.П.А. походив з козацького роду. Тому про це хочу подати пару слів.

Перекази про походження Шухевичів зі славної Січі Запорозької переходили в цьому роді ще від прапрадіда генерала, о. Миколи Шухевича пароха с. Раковець пов. Городенка, далі — від прадіда о. Йосифа Шухевича пароха с. Тишковці та від його діда професора Володимира Шухевича. Я ж особисто чув ці перекази про козацький рід Шухевичів від о. Зенона Шухевича, що був сином о. Йосифа Шухевича і парохом на протязі 70 років в моєму рідному селі Тишківцях пов. Городенка. Він оповідав мені, що рід Шухевичів вийшов з Запорозької Січі, де його предки козаки звали просто «Шух», яким назвиськом кли-

кали і генерала Романа Шухевича за часів його участі в новітньому Пласті. Знає про ці оповідання з діда й прадіда Шухевичів також мій товариш з гімназії кол. Підхорунжий У.Г.А. Роман Геруляк в Чікаго, внук о. Юліяна Шухевича. Оповідав про свій славний козацький рід також Отаман У.С.С.-ів д-р Степан Шухевич.*

*) Так дуже мало подав нам Шановний автор цієї замітки про козацьке походження Головного Командира УПА сл. п. Генерала Романа Чупринки. Треба сподіватись, що хтось з наших істориків зверне увагу на цю замітку і простудіює ширше цю генеалогічну тему. Але як багато, навіть і ця коротка вістка, говорить про невмирущість козацького духа. Він, збережений тільки в пам'яті багатьох поколінь, знову відроджується в слушний час в повному ореолі своєї слави в чинах достойних нащадків — новітніх борців за волю України, як то сталося в особі сл. п. Командира легендарної У.П.А.

Редакція

ІСТОРІЯ — ВЧИТЕЛЬКА ЖИТТЯ

Історія наших визвольних змагань учить нас, що:

1. Ніяка держава не повстає так із дня на день, а вимагає довголітньої її тривалої підготовки та боротьби.

2. Завзята й жорстока боротьба за визволення нашої батьківщини, що ведеться сьогодні, велася вчора й буде вестися завтра. Ця боротьба йде безперервно й всіма засобами, в краю й закордоном, в широкому міжнародньому масштабі й на менших відтинках, а крім цього кожний з нас індивідуально — в своєму крузі діяння — несе відповідальність за вислід цієї боротьби.

3. Найвищий патріотизм, найбільша навіть самопосвята й мільйонові жертви можуть піти на марне, коли наші змагання не будуть зорганізовані під одним проводом і проведені в відповідний час — а також коли про нас світ буде знати лише з того, що йому скаже про нас ворожа нам пропаганда.

4. Наша акція в ділянці пропаганди матиме дійсний успіх тоді, коли наші дії мусять бути скоординовані. Не можуть цього робити з надією на дійсну користь для загальної справи поодинокі групи чи партії відокремлено, як це вже нераз у нас бувало. Загально відомо, що двоє звичайних людей, що працюють у згоді й добре виконують свої обов'язки, можуть зробити напевно більше, як двоє розсварених геніїв чи кандидатів на геніїв.

Василь Ємець

УКРАЇНА ТА КОЗАКІЯ ЧИ УКРАЇНСЬКО-КОЗАЦЬКА ВЕЛИКО ДЕРЖАВА?

«Жменя Готів, що втекла в гори Астурії, зуміла вигнати Маврів з усіх провінцій Іспанії; також і геній незалежності ходить-блукає поміж нещасними останками українських козаків. І може бути, що недалекий час, як... українські козаки змінють обличчя Росії».

Гарон де Кульон

Вгорі подане мото писалося дуже давно, коли Московія ще в кінці XVIII сторіччя знищила Українське Козацтво. Днесь те мото стосується не лишень відносно колишнього Городового Козацтва, Слобідського Козацтва чи Запорізького Козацтва, що існували на Українській Землі, але й козацького стану, як такого, що існував на Полтавщині та Чернигівщині до самої Російської Революції 1917 року.

По короткім, але МАСОВИМ відродженням Українського Вільного Козацтва, започаткованого селянами, колишніми козацькими нащадками, зі Звенигородчини, що на Київщині, та відновленням Українського Козацтва Гетьманом Павлом Скоропадським, виданим ним спеціальним Універсалом з 16 жовтня, 1918 року, коли протягом лишень 2-3 тижнів в козацькі реєстри вписалося понад 150 тисяч родин, ту славу добу перервали дальші події.

Сумна доля спіткала й станове Козацтво Дону, Кубані, Тереку та інших козацьків народів, що їх було знищено руками соціалістично-комуністичної Московії.

Коли озираєшся на наше нещодавнє минуле, мимоволі приходиш до висновку, що нашими найбільш природними спільниками аж ніяк не можуть бути ні Московія ані Польща, що все використовували наше сусідство до

них загарбанням українських земель...

Ні! Не в наших одвічних гноблювачів шукати спільників, лишень у більше чи менше, але РІДНИХ по крові або по спільних КОЗАЦЬКИХ традиціях — КОЗАЦЬКИХ народів. Бо вони близькі нам ще й по спільній ХЛІБОРОБСЬКІЙ культурі, по спільному ГЕОПОЛІТИЧНОМУ становищу. Це ж КОЗАЦЬКІ народи України, Дону, Тереку, Уралу, зколонізували ВЕЛИЧЕЗНІ простори, що простяглися від Дунаю та Чорного моря аж до Тихого Океану. Тож саме Боже Провидіння поставило їх поруч себе на НАЙКРАЩІЙ на весь світ землі, щоб вони зажили ЩАСЛИВИМ життям під ОДНИМ НАЙВИЩИМ державно-репрезентативним проводом.

Українсько-Козацькій Великодержаві, Московія, повернена в її етнічні межі, не буде страшна. Вона перестане бути загрозою й для світу, як то було за московських царів та ще більше за московських комуністів, що запрягли до свого ІМПЕРІЯЛІСТИЧНОГО возу й наших яничарів. Правда, й раніше існувала для України та інших козацьких країв жовта небезпека, яка й далі існуватиме, але коли б таке сталося, що треба будо шукати якогось тимчасового контакту з нашим північним сусідою, далеко безпечнішим творити з ним ТИМЧАСОВУ спілку ВЕЛИКІЙ ДЕРЖАВНИЙ ПОТУЗІ, аніж малій. . .

Тож і нашій БРАТНІЙ козацькій еміграції, що мріє про Козакію, треба вже тепер ДОБРЕ зревізувати думки про свої МАЙБУТНІ державницькі пляни. Вона мала би ГЛИБШЕ зупинитися над питанням СПІЛЬНОГО з Українським Козацьким Народом дер-

жавного даху. Це не було б лишень в державних аспіраціях одного Українського Козацького Народу, але й в інтересах УСІХ інших КОЗАЦЬКИХ народів. Бо з упадком МОСКІВСЬКОЇ ЧЕРВОНОЇ ІМПЕРІЇ, зовсім можливо знову прийде до ВІДНОВЛЕННЯ царату, який на цей раз може бути вже вивершений ДЕМОКРАТИЧНИМ царем. . . А це віщувало б велику небезпеку для козацької Великодержави.

Щоб ОБОРОНИТИСЯ від ПОХОДУ майбутнього московського ДЕМОКРАТИЧНОГО імперіялізму до берегів Чорного моря та до Кавказу — цього можна буде ОСЯГНУТИ лишень заіснуванням Українсько-Козацької Великодержави. Без цього ні сама Україна, а тимпаче сама Козакія давно НЕ ВТРИМАЮТЬСЯ. Натомість заіснування МОГУТНЬОЇ Українсько-Козацької Великодержави, вивершеної одним козацьким Гетьманом, то буде поштовхом для МІЛЬЙОНІВ українсько-козацького живла, що жило КОМПАКТНОЮ масою в так званій Зеленій та Сірій Україні до повторного прагнення об'єднання з Україною як то було вже в 1918 році, за Гетьманщини, коли Зелена Україна, що більш була відома під назвою «Зелений Клин» й мала вже й своє Українське Військо. Проголосивши себе Українською Кольонією, вона вислала делегацію до гетьмана й прохала її прийняття в склад Гетьмансько-Козацької Держави.

Памятаймо й те, що ще за царських часів було багато Українців, над Байкалом, над Амуром та по багатьох інших місцевостях колишньої Азійської Росії. А чи ми НАЛЕЖНО уявляємо, кількито українсько-козацького живла прибуло після знищення царської Російської Імперії. Без пересади — азійські українсько-козацькі землі тепера поповнилися МІЛЬЙОНАМИ Українців, Донців, Кубанців, Уральців та інших КОЗАЦЬКИХ нащадків.

Українсько-Козацька Великодержавна не буде журитися, де дівати злиш-

ки козачого насеління, коли воно в короткім часі, за НОРМАЛЬНИХ умов життя, ДУЖЕ РОЗМНОЖИТЬСЯ. . . Водночас з цим той НОВИЙ й СПІЛЬНИЙ для всіх КОЗАЦЬКИХ народів ДЕРЖАВНИЙ НОВОТВІР може стати таким ВЕЛИКИМ МІЖНАРОДНИМ ЧИННИКОМ, з яким РАХУВАТИМЕТЬСЯ весь світ!

Каже наша приповідка, що «як трівого, тоді згадується Бога». Але, як кинути оком по історії Московії, то коли в неї трімога, тоді вона згадує за. . . козаків. Так було за Наполеона, за якого згадала за знищення нею ж Українське Козацтво й закликали творити козацькі полки на Чернігівщині й Полтавщині. Таке саме було й під час польського повстання в 1863 році і навіть за наших часів, коли в 1920 році, почала на Полтавщині творити так зване Червоне Козацтво. . .

Тож не чекаймо, аж Москва, зачуючи небезпеку, зачне творити Українське Козацтво для свого порятунку, а творімо його вже тепера, на чужині! Захопімо КОЗАЦЬКИМ ідеалом передусім нашу молодь, всі оті СУМ-и, ОДУМ-и, чи ПЛАСТОВІ організації! Не получуємо їх як політичних прибудовок до тієї чи іншої політичної групи, лишень з ОДНИМ і ВСЕОБ'ЄДНУЮЧИМ КОЗАЦЬКИМ ІДЕАЛОМ!

В часі Другої Світової Війни, коли Українська Повстанська Армія довідалася, що проти неї стояло відновлене Москвою Донське Козацтво, вона видала відозву, в якій писалося:

«Давайте, Братци-Донци, с нами, українськими повстанцями, вместе думать думушку єдиную, казачью!»

Тож, за тією відозвою, повторимо й ми до наших КОЗАЦЬКИХ братів з Дону, Кубані, Тереку та з інших Козацьких Земель, що мріють про Козакію:

А ну-мо, Братове-Козаки, зачинаймо з нами, Українськими Козаками, думати ОДНУ думку КОЗАЦЬКУ, про нашу ОДНУ й СПІЛЬНУ для ВСІХ Козаць-

ких Народів — Українсько-Козацьку Великодержаву!!!

* Цю статтю видатного славного маестра і віртуоза козака-бандурника Василя Ємеєця — одnorічника полку ім. Гетьмана Петра Дорошенка, радо містимо на сторінках на-

шого органу, як знак великої пошани до автора та як доказ толерантного відношення до кожного українського державницького «вірую», а зокрема до цікавої тут ним піднесеної, концепції Української Козацької Великодержави.

Редакція

Антін Кущинський

ШЛЯХОМ ЗМАГАНЬ

(Замість квітів на могилу Військового Отамана У.В.К. св. п. Генерала проф. інж. Івана Цапка).

10 вересня 1967 р. в Нью Йорку несподівано помер на розрив серця Військовий Отаман Українського Вільного Козацтва на чужині св. п. ІВАН ЦАПКО, що походив з діда й прадіда з запорізьких козаків. Родився він 7 (20) вересня 1896 року в станиці Петропавлівській на Кубанщині. Середню освіту одержав в Сумському Кадетському Корпусі та в Тифліській гімназії. В Тифлісі ж на Кавказі закінчив 1 серпня 1914 року з найвищим успіхом Військову Школу ім. Великого Князя Михаїла Миколаєвича і був іменований в підпоручники (хорунжі) Кубанського Козацького Війська. В 1915 році там же кінчив Старшинський Інструкторський Курс Кавказької Кулеметної Школи та склав старшинський іспит кінноти при штабі Кавказької Прикордонної Округи.

Пізніше, за часів еміграції, св. п. Іван Цапко здобув високу фахову освіту в трьох школах: закінчив Агрономічний Факультет Політехніки в Празі Ч.С.Р., діставши титул інженера агронома в 1926 році, одночасово студіював на Філософічному Факультеті Українського Вільного Університету в Празі, де в 1927 році склав педагогічний іспит і філософічний рігороз, а в 1932 році закінчив Хеміко-Технологічний Інститут в Брюсселі, одержавши титул інженера Ферментативної індустрії.

Крім того, в 1936 році він доповнює військову освіту, закінчивши Курс Генерального Штабу в Парижі під дирекцією Генерала Головіна.

Отже, Генерал Інж. Іван Цапко був високоосвічений вояк.

***

Після закінчення Військової Школи в Тифлісі молодого старшину Івана Цапка дня 5 серпня 1914 року призначено в 4-й Кінний Прикордонний полк. Він скоро виказує свої здібності і вже 12 березня 1915 року приймає командування сотнею в тому ж полку. Дальша його військова служба в Російській царській армії за Першої Світової війни проходила слідуєчим темпом. 17 грудня 1915 р. його, як інструктора-кулеметчика призначено командиром Окремої Кулеметної сотні «Кольта» в Окремій Стрілецькій Бригаді. Дня 21 травня 1916 року його з тією кулеметною сотнею переводять до 6-ої Кавказької Стрілецької дивізії, при тому він вже був підвищений до ранги Поручника. 25 вересня 1916 року його переведено на становище командира також кулеметної сотні в 1-й Кінний Вірменський полк і підвищено до ранги штабс-капітана, 20-го червня 1917 р. він стає вже командиром дивізіону і одержує рангу капітана з переіменованням в ротмістри зі старшинством з 30 квітня 1917 р., що сталося наказом Кавказь-

кої Армії ч. 923 з дня 14 жовтня 1917 р. За боеві відзначення його представлено до ранги підполковника зі старшинством з 20 вересня 1917.

За Першої Світової війни Іван Цапко був контужений в Алашкертській долині 23 листопада 1915 р. та двічі поранений: в боях під Барнакобаном 3 березня 1916 року та під с. Чаурма 11 липня 1917 року, що вказує, що він був боевим і відважим старшиною.

За особисту хоробрість і видатні заслуги в боях і відвагу при вдалому керуванні довіреною йому військовою частиною Івана Цапка за часів його служби в російській армії відзначено всіма боевими орденами включно до св. Володимира 4. ст. з мечами і бантом, св. Анни 4 ст. з написом на щаблі «За хоробрість» та Хрестом св. Юрія Переможця з лавровою гілочкою. Особливо ж він відзначився на Кавказькому фронті в боях історичної операції під Ерзерумом в 1916 році. Тоді він крім російської нагороди одержав відзначення від союзного з Росією Французького командування — Французький Воєнний Хрест з пальмовою гілочкою.

**

Свою службу Україні розпочав Іван Цапко ще при українізації військових частин російської армії на Кавказькому фронті. Тоді 23 листопада 1917 року він став Командиром Окремого Куріня ім. Кошового Івана Сірка. 20 квітня 1918 р. його послано як дипломатичного кур'єра до Української місії на Кубанщині. 17 травня 1918 його причислено до Головного Штабу Військ Української Держави, а 10 червня того ж року його призначено Осаулом Слобідського Коша Українського Вільного Козацтва. Дня 15 листопада 1918 р. Івана Цапка відряджено до штабу Запорозького корпусу.

Дня 21 листопада попав він в полон до большевиків коло ст. Сватова Лучка, з якого втік при допомозі повстанців.

Під Старобільським він організував Партизанський Загін в складі трьох кінних, одної пішої і одної окремо кулеметної сотень і від 17 грудня 1918 року той загін провадив боротьбу проти большевиків. З часом Загін поповнився ще одною кінною і двома пішими, одною кулеметною сотнями та двома батареями легких польових гармат, захоплених в боях проти червоних. Тоді, 1 січня 1919 року той Загін прийняв назву — «Старобільський Партизанський Кінний полк». Коли полк був в русі з метою з'єднатися з військом У.Н.Р., Іван Цапко захворів на тиф і 2 жовтня 1919 року його було залишено в селі Маяках Ізюмського повіту.

Одужавши та перебуваючи в небезпечних обставинах, він рішив пробиратись на рідну Кубанщину, простуючи через окуповану того часу російською Добровольчою Армією лівобережну Україну й Донщину. Дня 22 листопада 1919 року він уже зголосився до Штабу Кубанського Військового Отамана і 7 грудня дістав призначення до I-ої Кінної Кубанської дивізії, де 16 січня 1920 р. став командиром 1-го дивізіону в I-му Лінійному полку, а 30-го квітня т. р. він разом з полк. Іваном Омелянковичем-Павленком був відряджений на їх бажання в розпорядження Української Дипломатичної Місії в Тифлісі.

За службу в кубанських частинах в боротьбі проти большевиків Кубанський Військовий Отаман наказом з 4 серпня 1920 року підвищив Івана Цапка до ранги полковника кінноти зі старшинством з 20 березня того року.

З Української Місії в Тифлісі полк. І. Цапко, що рвався до активної боевої служби в Українській Армії, був відкомандирований в розпорядження Української Військової й Дипломатичної Місії в Букарешті 26 травня 1920 р., звідки 6 червня т. р. його направлено до штабу дієвої армії та призна-

чено в. об. Начальника Штабу Окремої Кінної Дивізії, а 10-го вересня — помічником командира 4-го Кінного полку ім. Кошового Отамана Івана Сірка. Далі наказом Командира Дієвої Армії У.Н.Р. з 9 жовтня 1920, за згодою Військового міністра Кубанщини, полк. Івана Цапка призначено командиром Окремого Кубанського кінного дивізіону. Крім того він був призначений 2 лютого 1921 р. Керівником Старшинського вишколу. Так, в складі частин Армії УНР в Окремій кінній дивізії генерала Івана Омеляновича-Павленка полк. Іван Цапко бере участь в усіх боях і операціях дивізії. В листопаді 1921 року Армію УНР інтерновано в Польщі, але і тут полк. Цапко не лишається без діла, а був призначений 17 грудня 1921 р. Начальником Школи Підхорунжих кінноти при 2-ій Волинській дивізії. Тільки 2 серпня 1922 р. Полк. І. Цапко скористався зі звільнення в безтермінову відпустку і виїхав з Польщі для здобування високої освіти, про що подано на початку цього опису. Тут треба зазначити, що за служби в армії УНР Іванові Цапкові спершу було призначено рангу майора і тільки поступово підвищувано в підполковники й полковники.

За участі у збойній боротьбі України за її волю і державу Полк. І. Цапко був контужений в бою 19 грудня 1917 року під Навтлугом при переході куріня ім. Кошового Івана Сірка на з'єднання з Українською Армією, другий раз 13 січня 1919 р. в бою під Бахмутом і третій раз 20 березня 1920 року в бою під хутором Медведівим.

За службу в Українській Армії він одержав такі відзначення: Хрест Симона Петлюри, Воєнний Хрест, Пропамятну відзнаку — Хрест Української Галицької Армії і пропамятну відзнаку 50-тиліття Українських Збройних Сил з написом «За Україну 1917-1921».

***

Почалось життя емігранта повне у Полк. І. Цапка невсипучої праці: праці, заробіткової на прожиття, і праці для Української Справи в різних комбатантських, парамілітарних та в наукових інституціях за часів його перебування в Польщі, Чехословаччині, Бельгії, Франції, Німеччині, Бразилії й Америці — ЗСА. Особливо слід відмітити його діяльність в науково-педагогічній ділянці та його організаційну чинність і заслуги в службі Українському Вільному Козацтву. Але лишаємо їх опис на дальші сторінки його біографії, а спершу подамо відомості про участь полковника в Другій Світовій війні, бо ж і його не могла не зачіпати та «хуртовина».

З приходом німецького війська до Франції в 1941 р., де в той час Іван Цапко працював як директор-інженер на фабриці в м. Пан Сюр Самбр, його знято з тієї праці і вивезено до Німеччини на роботу простого робітника а потім зобов'язано до служби в штабі добровольчих формувань генерала Кестрінга на становище «Зондерфірера» а потім відряджено на працю в Картографічний відділ Генерального Штабу на становище «Оберста». Там він працював над концепцією, переробкою й виконанням різних мап генштабу та відбував службові командировки як до Головного Штабу так і до інших вищих штабів. За ту працю був відзначений «Крігс фердінст Кройц міт швертен».

А під кінець війни Полк. І. Цапко був Начальником Штабу Козацьких частин і за його наказом Запорозький Загін полковника А. Долуда та Бригаду Вільного Козацтва Полк. П. Терещенка було передано в підлеглість Української Національної Армії під команду Ген.-штабу Генерала Павла Шандрука, з яких частин було розпочато формування 2-ої Укр. Дивізії УНА. За ту участь Капітула медалі Св. Архистратига Михаїла признала полк. Ів. Цапкові це відзначення.

**

Тепер коротко подамо про фахову інженерську та науково-педагогічну чинність полковника, що не губив часу на еміграції, віддавшись праці і в цих ділянках. По закінченню фахової високої освіти з двома інженерськими титулами його стаж розвивався в слідуючій хронологічній послідовності. З 1925 р. він працював у Проф. д-ра А. Веліха в Бактеріологічному Інституті в Празі, а в рр. 1926-27 був асистентом у проф. д-ра П. Андрієвського на Укр. Вільному Університеті в Празі та Українській Господарській Академії в Подебрадах ЧСР. В рр. 1927-28 працював хеміком на цукроварні в Юс (Франція), а в 1928-29 — в гуральні Монс (Бельгія). В рр. 1930-34 був асистентом при кафедрі мікробіології проф. д-ра Г. Ван Лира в Інституті Ферментативної Індустрії в Брюселі. В рр. 1937-41 він був директором пивовару й дистильярні фірми Ф. Дельмарль в Понт-сюр-Самбр. В 1941 році депортований німцями як звичайний робітник на пивовар в Мюнхені.

В 1945 році став лектором мікробіології в Українському Технічно-Господарському Інституті, в 1946 році стає доцентом, а в 1948 році його обрано на професора і керівника кафедри Загальної і сільсько-господарської мікробіології в тому ж Інституті та професором технології сільсько-господарських продуктів в Зоотехнічно-Ветеринарному Технікумі при УТГІ в Мюнхені. Був він ще членом Бельгійського Т-ва Зимології й членом Української Вільної Академії Наук.

Проф. Інж. Іван Цапко написав п'ять праць, які було опубліковано в Бельгії і Франції в наукових виданнях. За одну з них — **«Etude sur l'Actinomyces Termophilus»** він отримав золоту медаль і та праця була цитована в ЗСА в **«Jornal of Chemistry»**. Крім того, лишились в манускриптах ще чотири його праці в українській мові: «Мікробіологія загальна й сільсько-

господарська», «Контрибуція до характеристики актіноміцетів», «Технологія сільсько-господарських продуктів» і «Мікробіологія й значення цієї науки для людства».

**

Згадаємо, нарешті, ту діяльність св. п. Івана Цапка, якій він віддав в останні десятиліття свого життя всім своїм серцем козака-патріота і українського громадського діяча.

Спостерігаючи деморалізуючі впливи в житті української спільноти на еміграції, а в тому такі ж впливи і серед колишніх вояків, полковник всією душею віддається службі Козацькій Ідеї. Це на його думку є те «євшан зілля», що могло б зберегти та затримати кадри українського вояцтва-ветеранів Визвольної Боротьби і цивільних державно-думаючих патріотів при традиційних, спасених для України стимулах і козацьких чеснотах.

20 червня 1943 року Генерал, Полковник Михайло Омелянович-Павленко, що того часу очолював Українське Вільне Козацтво (після вбивства партизанами на Волині Отамана Ів. Берчака-Волошина) призначив Полк. Івана Цапка булавним старшиною для доручень. 11 січня 1944 р. Генеральна Управа УВК призначила його Генеральним Осаулом Військового відділу і полк. Ів. Цапко фактично в характері начальника штабу Військового Отамана УВК брав участь у формуванні загонів УВК, використовуючи своє тодішнє становище при німецькому війську. Тоді постали з наказу вик. об. Військового Отамана УВК Ген. полк. М. Ом. Павленка такі частини: Запорозький Загін (Полк. А. Долуд), І-ий Козацький Загін УВК (Полк. П. Терещенко), Окремий Загін (Сот. І. Миколаєнко), Тоді ж Полк. І. Полтавець-Остряниця очолив Запорозьку бригаду УВК на Дніпропетровщині, що пізніше увійшла в підлеглість командира Козацького корпусу Генерала Панвіца. Перші ж названі три частини, з нака-

зу Начальника Штабу УВК Полк. І. Цапка, під кінець війни увійшли в склад Української Національної Армії під команду Генерала Павла Шандрука, який при капітуляції німецьких військ спричинився своїми наказами до переходу підлеглих йому частин в аліантську зону окупації, що спасло їх від московського полону — від загибелі тих тисяч душ козацьких.

26 липня 1945 р. на Генеральній Раді УВК в Мюнхені полк. І. Цапка обрано на Голову Генеральної Управи — то є заступника Військового Отамана. 21 січня 1946 р. на З'їзді Великої Козацької Ради його обрано головою президії тієї Ради а на Надзвичайному З'їзді Великої Козацької Ради 27 вересня 1947 року знову обрано на те ж станновище Голови Генеральної Управи.

За той час, починаючи від липня 1945 р. на терені Німеччини в більшості місць перебування української еміграції по таборах «Д. П.» зорганізовано низку станиць УВК і число членів, згідно з виданими членськими посвідками, перевищувало 10.000 (десять тисяч) осіб. В ті роки спрацьовано Військово-Організаційну схему формувань УВК, «Правильник УВК», Положення про Гонорові Ради УВК та про Хрест Українського Козацтва.

За видатну чинність в особливо несприятливих обставинах Полковника Івана Цапка наказом Укр. В. Козацтву ч. 3 з 15 серпня 1945 р. підвищено до ранги Геенерал-Хорунжого УВК зі старшинством з 17 вересня 1920 року, а постановою Головної Нагородної Ради 14 травня 1952 року його нагороджено Хрестом Українського Козацтва з мечами та золотом і срібною лавровими гілочками і трьома зірками на стьожді за участь в бойових акціях у збройній боротьбі України за Волю й Державу, за терпіння від ворога та поранення — контузії в боях.

В 1949 році почалось розселення

українців з таборів «Д.П.» до різних країн. В зв'язку з тим організаційна праця УВК поширилась. Але в той же час в провід УВК заходить зараза зневіри в українське майбутнє і тодішній Військовий Отаман УВК Демид Гулай проявив свій нахил до групи московських федералістів. Гоноровий Суд УВК засудив Гулая і виключив його за це з козацького реєстру. Тоді, 11 травня 1952 року Генерал Іван Цапко, того часу Заступник Отамана і голова Генеральної Управи УВК, перебирає на себе, згідно з «Правильником «УВК», виконання обов'язків Військового Отамана, а тим самим і одіоз боротьби за честь організації та за очищення її від непевних і компромітуючих елементів, що їх скеровувала в Козацький Рух ворожа рука проти відродження вічно славної й невмирущої ідеї Українського Козацтва. Це провідне завдання чинности Військового Отамаа Івана Цапка стримувалось довгі роки через неприхильну опінію в суспільстві в наслідок згаданих впливів, потім через слабкий вплив активних співробітників як до центрального проводу організації так і на місцях, де закладались станиці, а також через виїзд української еміграції за океан. Але завдяки стійкості Отамана та його такту, невсипучості його жертвенної праці та державницькому підходу і толеранції при підбиранню кандидатів до праці, ідея організації по суті станового українського козацтва в формі У.В.К. не загинула. Генерал Цапко переміг. Опінія до українського Козацького Руху за останні 1965-1967 почала набирати чим далі, тим ширшої популярності а мережа станиць УВК почала ширитись по всіх головніших країнах нового поселення українців, а зокрема там, де перебувають наші колишні вояки, зосібна молодшої генерації та у тих, в серцях яких ще лишився «порох в порохівницях» і пам'ять, що «ми браття козацького роду», а гасло — «Воля

Україні! Слава Козацтву!» є для них зрозуміле.

Але ті зусилля, жертвенні старання та часом прикрі й гіркі переживання й грубі неприємності, що їх спіткає кожну людину, що віддається громадській праці та ще й серед еміграційних не все нормальних обставин, підточили й здоров'я Генерала І. Цапко. В 1965 році він захворів тяжко і переніс дві серйозних операції легенів і нирок. Це перервало т. ч. його провідну діяльність і він доручив виконання обов'язків Військового Отамана авторові цих рядків. Коли ж фізичний стан його трохи покращав, то він в липні 1966 року знову з ще більшим запалом взявся за любу йому Козацьку Справу. Пройшов рік. Генерал Цапко, окріпнувши в кліматичній місцевості в Фінікс, Арізона, переїздить до містя сталого перед тим свого побуту — в Нью Йорк. Тут несподівано наступила остання служба його Козацькій Ідеї і його останній день життя. Його особистий давній друг Побратим Фотій Мелешко так описує ту останню з ним зустріч в тих днях.

«... По довгій перерві. . . ми нарешті, будучи обидва вже в доброму фізичному стані радісно зустрілися 9 вересня ц. р., обнялись, братерськи поцілувались. Щиро потішали один одного добрим виглядом. Його висока, завжди струнка постать трохи поповніла і це йому, сказати б, було до лиця. . . Вцілому років щонайменше на десять помолодшав (мав ще 72). Ще якось більше, як звичайно, на його уродливому лиці розпливається добряча усмішка. Ота його характерна, прямо чудодійна усмішка, якою Він умів паралізувати, може, часом, і назрівшу потребу з Ним почати сварку. Тож, бо довго не бачились, поспішно обмінюємося думками. А знаємось ми — ось скоро вже й півсотні років добігає. Підіймаємось на другий поверх Літературно Мистецького Клубу. Тут елігантська зала, все вдекорована мис-

тецькими картинами. В ній наш Військовий Отаман УВК блискуче виголосив свій глибоко змістовий реферат «Українське Вільне Козацтво у Визвольній Боротьбі України» — на оцю тему, в якій і сам аж до останнього дня свого життя приймав якнайактивнішу участь. За виголошений реферат Він був нагороджений загальними гучними оплесками та похвалами. Його реферат викликав у багатьох різні спомини про акції УВК. . . В той останній за життя Військового Отамана вечір в Нью Йорському відділі Об'єднання б. Вояків Українців Америки, що так приємно перепровадився, присутнім довго не хотілося розходитись. . .»

Військовий Отаман повернувся додому в щасливому і піднесеному настрої. . . А о годині 10-й ранку в неділю 10 вересня 1967 р. почав задихатись і помер на розрив серця, як констатував негайно покликаний лікар. Осиротив Він Високодостойну Пані Дружину Євдокію Цапко — посестру УВК і прибраного сина Володимира Шостака — Генерального Осаула УВК та все наше Побратимство по зброї і по Ідеї. . .

**

У вівторок 12 вересня, о год. 7-й вечера, в похоронній каплиці Яреми в Нью Йорку при масовій участі українських комбатантів і козаків, відбулася панахида за спокій душі Військового Отамана УВК. Були присутні представники таких організацій: від ОБВУА — др Іван Козак і генерал Валійський, від Братства І-ої Укр. Дивізії УНА — Побр. Лівіцький, від Т-ва Броди-Лев — Побратим С. Яремчук, від Комітету за Кубанську Незалежну Республіку — др Іван Латаєнко. По панахиді з прощальними словами виступили: др І. Козак від ОБВУА і др Фотій Мелешко від УВК. Каплиця і труна утопали в квітах і вінках від друзів та різних організацій. Від Українського Вільного Козацтва вінок був

з червоних гвоздиків з жовто-блакитною лентою з написом: «Дорогому Отаманові — Укр. Вільне Козацтво». Від Кубанського Комітету вінок мав свої національні кольори: малиново-жовто-сині.

На слідуючий день, у середу 13 вересня 1967 р. о год. 12 дня в тому ж похоронному закладі відбулась літія і виніс труни Отамана, щоб перевезти тлінні останки Покійного на Український Православний Цвинтар в Баунд Бруку, Нью Джерси, де у військовому пантеоні лежать поховані Лицарі нашої Визвольної Боротьби. Похоронний обряд відбувся о 2-ій годині по полудні. Прощальну промову, повну слів зворушення, любови й глибокої пошани сказав Генерального Штабу Генерал-Бунчужний Павло Шандрук, Почесний Козак УВК. В імені Генеральної Управи УВК прочуло зворушливе слово, сповнене спогадами п'ятидесятирічної особистої дружби, сказав Військовий Значковий УВК д-р Фотій Мелешко. Як довголітний член УВК Полк. УВК Юрій Тамарський згадав глибоко-прочулим словом світлу пам'ять Покійного. Почесну варту при похоронних урочистостях несли на зміну представники УВК, ОБВУА, Братства І-ої Укр. Дивізії, Т-ва УПА та Братства «Броди-Лев» зі своїми прапорами. Похоронних обрядів довершив настоятель Свято-Володимирського Собору Укр. Прав. Церкви в Нью Йорку Протопресвітер о. Л. Весоловський в сослуженні з проф. Завітневичем — регентом митрополичого хору св. Володимира.

Після погребіння, а тоді був чудовий, ясний соняшний день, відбулася під деревами церковного саду спільна тризна. Під час тої трапези всі приявні згадували з любов'ю і пошаною та глибоким жалем незабутнього патріота, відданого ідейного Провідника — Військового Отамана УВК і Дорогого Побратима. Висловам же глибокого співчуття і пошани осиротілим Дружині Євдокії і синові Володимирові здавалось, не було кінця під час всіх заупокійних Богослужень і урочистостей. Від імені Родини Покійного, після панахиди і на закінчення тризни глибоко зворушливим словом подякував син Володимир.

Так, по козацькому «поховали Пана Отамана в сиру землю глибоко!»

Та вислови жалю й співчуття з приводу Його смерті продовжували поступати й далі не лише на адресу Родини Покійного але й до Генеральної Управи УВК. В тих висловах відбивався не тільки смуток і жаль, але й глибокі ідейні мотиви та вислови пошани й узнання заслуг Покійного.

Наведемо для прикладу хоч один лист від організації, а саме від Ініціативної групи станиці УВК в Перт, Західня Австралія:

... «Вічну пам'ять і згадку про **Отamana і Побратима Лицаря** носитимемо в наших організаційних починаннях, бо ж окрім Його історично-боевої слави, **Він перед своїм відходом у вічність** затвердив наші перші підвалини **Козацького Руху** на Західній Австралії. Вічна Слава і Честь Отаманові. За Ініціативну групу станиці УВК Захід Австралії Значковий УВК Іван Медвідь» (Підкреслення автора листа).

А ось слова індивідуального листа від родини, що сама ще ходить оповита смутком по недавній смерті свого голови родини Полк. УВК Бориса Шевченка Генерального Осаула УВК і Отамана станиці в Чікаго:

... «Прошу прийняти наші глибокі співчуття з приводу смерті бл. п. Генерал-Хорунжого Івана Цапка. Втрата Його, як Людини Діл для України, для нас усіх сумна, а для цілого Укр. В. Козацтва тим більше прикра. . . Однак. . . фізичні ряди рідшають та Ідея і Слава наших Предків невмирущі.

Галя Коленська»

Генерал Іван Цапко, козак по кро-

**

ві й по натурі, був людиною, у якій вояцька щирість гармонійно в'язалася з його політично-державницькими поглядами. Він був глибоко переконаним і вірним прихильником ідеї Української Народньої Республіки. Але на Козацький Рух він не дивився як на прибудову дотичного політичного угруповання. Він бо розумів, що козацтво є явищем емоцій всього нашого народу і Козацька Ідея є ідеєю всієї української нації. В своїй статті «Козацтво України» в Бюлетені УВК «Вільне Козацтво» ч. 2. 1963 р. він писав: «... Український козак може належати до політичних партій та груп не ворожих українській державності, але УВК в цілому не служить особам чи партіям, бо не може в нас бути козаків лише республіканських, гетьманських, диктаторських або ще й якихось «царських» тощо. На всіх постах цивільних та військових, де може бути чинним український козак, він завжди служив і має служити ідеї самостійної держави українського народу і самій державі не зважаючи на форму (крім, природна річ, комуністичної)».

Однак не всі провідні чинники українських політичних угруповань могли зрозуміти такий напрям поглядів вірного унерівця і він часто чув

зауваження а то й незаслужені докори за своє державницько-толерантне відношення до інакомислячих. Про це покійний не раз ділився своїми жалями з автором цих рядків, жалівся, що його не хочуть розуміти, що його «обходять» навіть ті, на приязнь яких мав надіятись. На тім тлі Військовий Отаман часто переживав навіть особисті прикrostі, читаючи по своїй адресі різні несамовиті закиди.

Але Він жив як козак з свобідною волею і вдумливим поступованням, як високоучена й високо інтелігентна людина, що до всього ставиться з глибоким аналізом і спостереженням, шукаючи історичної правди й сили України, що її ще колись козацтво може відродити. . . І ось в результаті тих переживань і думок лежить переді мною Його останнє кредо — офіційний лист Покійного Військового Отамана УВК Генерала Івана Цапка до Генерального Писаря УВК з дня 13-го червня 1967 року, в якому Він пише: . . . «я є козаком, що коли мріє про майбутню Українську Самостійну, демократичну Державність, бажав би її побачити на чолі з нашим Гетьманом». А кінчив словами: Воля Україні! Слава Козацтву!

Ось такою була синтеза думок козака з діда й прадіда.

***

Відпис метрики бл. п. Івача Цапка СВІДЕТЕЛЬСТВО

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, вследствие прошения дворянки Неонили Феодоровны ЦАПКО-ЦАПОК-ЛАДУНИЦКОЙ, Екатеринодарская Духовная Консисто́рия, надлежащею подписью и приложением казенной печати, свидетельствует, что в метрической книге собора Пресвятия Троицы города Майкопа Кубанской области за тысяча восемьсот девяносто шестой год в первой части о родив-

шихся, под Но 45 записан следующий акт: Сентября седьмого рожден, а двадцать первого Сентября крещен Иоанн, родители его: казак станицы Петропавловской Майкопского отдела Кубанской области, потомственный дворянин есаул Павел Андреевич Цапко-ЦАПОК-ЛАДУНИЦКИЙ и законная его жена Неонила доч дворянина Федора БАНТИШ, православные.

Таинство крещения совершал прото-

ієрей Ніколай Морозов с причтом.

Гербовий сбор уплачен. Августа 5 дня 1913 года. Но 6013

Член Консistorії, Протоієрей Яков Козловскій м. п.

Секретарь, Науменко м. п.

Столоначальник, Павловскій м. п.

Печать:

Печ. Єкатеринодарской Духовной Консistorії Государственный герб Россійской імперії)

Ця копія, згідна з оригіналом й видається Осаулу Івану Павловичу Цапо-ко-Цапок-Ладуніцькому для представлення як доклад в Департамент Вільного Козацтва згідно розпорядження Уряду Української Державу про козацький стан.

Біла Церква, дня 26 травня 1918 р.
Начальник канцелярії Генерального Судді Вільного Козацтва:

Титулярний Радник Ф. Потапенко

Друковані праці Ген. Хор. УВК ІванаЦапка (крім згаданих в статті)

1. ОСТАННІЙ БІЙ АРМІЇ УНР 21 ЛИСТОПАДА 1920 р. — «Українські Вісті» Ной Ульм 1953.

2. Ця ж стаття доповнена — «Вісті Комбатанта» Нью Йорк 1961.

3. «КОЗАЦТВО УКРАЇНИ» — «На Слідах», Онтаріо, Каліфорнія 1957.

4. «ПЕРЕМОЖНИЙ БІЙ ПІД ТЕРЕБОБЛЕЮ» — «Голос Комбатанта», Нью Йорк 1959.

5. «ОКРЕМИЙ КІННИЙ КУБАНСЬКИЙ ДИВІЗІОН» — «Тризуб», Нью Йорк 1961.

6. «ПЕРША УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА МІСІЯ В КРИМУ» — «Вісті Комбатанта» Нью Йорк 1963.

7. «ПАРТИЗАНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ» — «Вісті Братства І-ої Укр. Див. УНА», Мюнхен 1962.

8. «КЛЯСИЧНИЙ БІЙ КІННОТИ ПІД СИДОРОВИМ» — «Український Комбатант» Мюнхен 1963.

9. КОЗАЦТВО УКРАЇНИ» — «Наша Мета» чч. 39-40, Торонто, 1967.

ДОПОВІДІ (Досліди нашої Визвольної Боротьби) Генерал-Хорунжого УВК (Полковника Кінноти Армії УНР) Івана Цапка:

1. ПРО СЛУЖБУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ — В Т-ві б. Укр. Вояків і в Спільці Укр. Старшин, Брюсель, вересень 1936 р.

2. СЛУЖБА ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ — ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВІДКИ — там же, листопад 1936 р.

3. Останній в ІСТОРІЇ БІЙ ВЕЛИКИХ МАС КІННОТИ (4 Козацьких кінних корпусів проти Кінної Армії Будьонного і Кінного корпусу Думенка) там же, червень 1937.

4. ПРО ЗАГОНИ У.В.К. В ДРУГУ СВИТОВУ ВІЙНУ — Станиця УВК, Курітіба, вересень 1950 р.

5. ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО В 1918 р. — БАВІНКІВСЬКИЙ КУРІНЬ — Станиця УВК і Союз б. Укр. Вояків в Сан Павло, квітень 1954 р.

6. ЧОРНОМОРЩИНА В БОРОТЬБІ ПРОТИ БІЛОГВАРДІЙЦІВ — там же, червень 1955 р.

7. ТРАГЕДІЯ КУБАНЩИНИ Й ЩО ПРИВЕЛО ДО КАПІТУЛЯЦІЇ В КВІТНІ 1920 р. — там же, липень 1956 р.

8. ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО УКРАЇНИ — Станиця УВК і Союз б. Вояк. Укр. Курітіба, червень 1957 р.

9. ПЕРЕМОЖНИЙ БІЙ ПІД ТЕРЕБОБЛЕЮ 17 ВЕРЕСНЯ 1920 р. — ОБВУА, Нью Йорк, вересень 1959 р.

10. ОКРЕМИЙ КІННИЙ КУБАНСЬКИЙ ДИВІЗІОН АРМІЇ УНР — ОБВУА, Нью Йорк, квітень 1960.

11. ОСТАННІЙ БІЙ АРМІЇ УНР 21 ЛИСТОПАДА 1920 р. — там же, червень 1961.

12. ПАРТИЗАНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ (СТАРСБІЛЬСЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ КІННИЙ ПОЛК) — там же, вересень 1961.

13. КЛЯСИЧНИЙ БІЙ УКРАЇНСЬКОЇ

КІННОТИ ПІД СИДОРОВИМ — там же, червень 1962.

14. З УКРАЇНІЗАЦІЇ НА КАВКАЗЬКОМУ ФРОНТІ. (ОКРЕМИЙ КУРІНЬ ім. ІВАНА СІРКА), там же, жовтень 1962.

15. ПЕРША УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА МІСІЯ В КРИМУ (ТРАВЕНЬ 1920). — там же, червень 1963

16. УКРАЇНСЬКЕ ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО У ВИЗВОЛЬНИЙ БОРОТЬБІ УКРАЇНИ. — там же, 9 вересня 1967

ДЖЕРЕЛА:- використані для написання статті «Шляхом змагань»

1. Службовий реєстр Генерал-Хорунжого УВК Івана Цапка, складений згідно додатку до наказу Головної Управи Військ УНР 22 квітня 1921 р. ч. 33.

2. Верифікаційна анкета Івана Цапка для усталення старшинського рангу Українського війська з дня 25 вересня 1958 року за його власноручним підписом.

3. Копія листа Івана Цапка до Керівника Ресорту Військових Справ УНР

з дня 14 січня 1964 р.

4. Короткий опис дослідної праці Івана Цапка в воєнно-історичній ділянці — в прилозі до копії листа 14 січня 1964 р.

5. Звіт про підвищення кваліфікації та участі Івана Цапка в Другій Світовій війні — також в прилозі до того листа.

6. Короткий опис організаційної чинності в парамілітарній організації УВК підчас Другої Світової війни — там же.

7. Життєпис Івана Цапка написаний ним самим за час до 1948 р. включно.

8. «Козацтво України» — стаття Івана Цапка в Бюлетені УВК «Вільне Козацтво» ч. 2. 1963 р.

9. Листування Військового Отамана УВК Генн. Хор. Івана Цапка з Генеральним Писарем УВК за роки 1964-1967, зокрема лист з 13 червня 1967 р.

10. Лист д-ра Фотія Мелешка до Генерального Писаря УВК 25 жовтня 1967 року.

ЛИЦАР ОРДЕНУ ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА ОТАМАН СТАНИЦІ УВК В БРАЗИЛІЇ МИХАЙЛО КЛЮЧКО

Він був Сотником Армії УНР, з походження козак кубанець Старощербинської станиці Єйського відділу Кубанського Чорноморського Війська. В російській царській армії служив в І-му Кінному Запорожському полку ім. Кошового Отамана Харька Чепіги Кубанського Козацького Війська.

У Першій Світовій війні брав участь на Кавказькому фронті. Після російської революції вступив до кінного Гордієнківського полку під командою Полковника Ген. штабу В. Петрова. Після обеззброєння цього полку німцями, вступив до 2-го Запоріжського полку в кінний дивізіон «Чорної Пантери», командиром якого був ротмістр Римський-Корсаков. Згодом той дивізіон розгорнувся в Кінний полк Чорних Запорозжів під командою полковника Петра Дяченка. З цим полком бл. п. М. Ключко вийшов на еміграцію в Польщу.

Побратим Михайло Ключко брав

участь в всіх боях його військової частини, в Першому Зимовому Поході під командою Генерала Михайла Омеляновича-Павленка, займаючи різні посади до командира сотні включно. За свою службу Україні був нагороджений орденом Залізного Хреста, Хрестом Симона Петлюри та Хрестом Українського Козацтва з золотою лавровою гілочкою.

На еміграції перебував у Франції на роботі, а потім вступив до Донського козацького хору Кострукова, з яким обїхав більшу частину світа. Прибувши до Бразилії, там осів і брав чинну участь в українському громадському житті, був членом Т-ва «Соборність» і Отаманом станиці Українського Вільного Козацтва в Сан Каetano, Сан Павло.

Помер 17 серпня 1965 р. залишивши по собі теплу й дорогу пам'ять щирого активного патріота й високо ідейного українського козака.

Михайло Ключко

МОЛИТВА

*Коли б піднести за людей молитву
Мені прийшлося до Господа в сутужний час,
Я б не просив для них хоробрости у битвах
І навіть сил і здібностей — це є у нас.*

*Перед іконою, навколошках, як треба,
Забувши важних і не важних безліч справ,
Я б попросив Його, Творця землі і неба,
Щоб нам, Українцям, Він розуму післав.*

ГОНТА (думка)

*Ой, поклали Гонту аж на три драбини
Та й сіли на ноги кати і на руки
Та й наси здирати почали зі спини,
Щоб зазнав отаман нелюдської муки.*

*Де білили кости німотні козачі,
І ніхто не скаже, загинув за кого,
Не тривожать їх там ні зуби собачі,
Ні земляки бідні, забутії Богом.*

*Ой, де ж ті дороги, що йшли гайдамаки?
Де ножі та зброя, і сідла шовкові?
Де вольної волі свячені ознаки?
Де гетьманський поклик і в якому слові?*

*Все мовчить, німує, лиш вітер гуляє
Та сови у лісі кричать із сичами
І земля старезна нам кров не вертає
За вольную волю пролиту відами.*

«. . Але які б великі не були московські насильства, вони не дають ніякого законного права москвинам щодо України. Навпаки, козаки мають за собою право міжнародне й природне, одним із головних принципів котрого є: народ завжди має право протестувати проти такого гніту і повернути уживання своїх стародавніх прав, коли він матиме на це слушний час.»

(Гетьман Пилип Орлик — «Вивод прав України» 1712 р.)

ПОВІДОМЛЕННЯ

Генеральної Управи Українського Вільного Козацтва (УВК)

З огляду на численні запитання та деякі неправдиві відомості про організацію УВК, що походять з необ'єктивно поданих джерел, Генеральна Управа УВК вважає за обов'язок подати до загального відома слідуючі інформації й вияснення.

1. УВК постало в 1917 році спонтанно без наказу за часів новітнього ренесансу боротьби за українську державну ідею. Це було відродженням українського національно-традиційного парамілітарного руху.

Це відродився той український мілітаризм Княжої Київської Держави, що спас Україну-Русь від загибелі під навалюю монголів та інших азійських племен зі СХОДУ.

Це було відродження того духу мілітаризму часів Козацько-Гетьманської Держави, без якого припинилось би існування України, бо без козаччини її б загарбали татари й турки з ПІВДНЯ або поляки зі ЗАХОДУ.

В 1917-му році це було відродження духу українського мілітаризму і руху творення добровільних збройних сил для боротьби проти ще існуючого останнього займанця української землі — москалів з ПІВНОЧІ та для боротьби з анархією та большевизмом на місцях.

2. На Всеукраїнському Козацькому З'їзді в Чигирині в жовтні 1917 року на якому було заступлено 60.000 організованих козаків, обрано на першого Військового Отамана УВК Генерала ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО, тоді Командира І-го Українського корпусу, а на Наказного Отамана і Генерального Писаря УВК Полковника ІВАНА ПОЛТАВЦЯ-ОСТРЯНИЦЮ. Тоді ж обрано Генеральну Козацьку Раду з місцем для її постою в Білій Церкві.

3. Провід Української Центральної Ради в Києві утворив в тому ж році при Секретаріаті Внутрішніх Справ, на чо-

лі якого був Володимир Винниченко, окремий Департамент Вільного Козацтва, призначивши Комісаром того департаменту Петра Певного, та затвердив первісний статут УВК, проект якого опрацював д-р І. Луценко. По тому статуту УВК означалось, як «Товариство для фізичного і духового розвитку своїх членів, боротьби з дезертирством та охорони спокою, життя і майна громадян», а місцеві відділи УВК підпорядковано комісарам міліції або головам народніх управ.

4. Коли Військовий Отаман УВК Генерал Павло СКОРОПАДСЬКИЙ став Гетьманом України, то він Універсалом 16 жовтня 1918 р. проголосив українське козацтво станом і підпорядкував його організацію ресорту Військового Міністерства. Тоді до козацького стану стихійно вписалось зразу ж понад 150.000 родин.

Від того часу Українське козацтво стало традиційною добровільною частиною Українського Війська.

5. З приходом до влади Директорії УНР, Вільне Козацтво далі продовжувало існувати і брало участь в боротьбі проти ворога. Тоді до Українського Війська входила дивізія Вільного Козацтва під назвою «Запорозька Січ».

6. Після перерви в 1921 році збройної боротьби Армії УНР проти Москви, УВК відродилось на еміграції. Тут наведемо імена визначніших і заслужених його отаманів.

На козацькому З'їзді в Мюнхені обрано на Військового Отамана Полковника Івана Полтавця-Остряницю, які функції він виконував до 1932 року.

В 1932 році на Козацькому З'їзді на Волині на Військового Отамана обрано Полк. Івана БЕРЧАКА-ВОЛОШИНА, що згинув на Волині в боротьбі проти ворогів України.

Від 1942-го року обов'язки Військового Отамана УВК перебрав на себе і виконував згідно ухвали Генеральної Управи УВК кол. Командарм Армії УНР і Начальний Вождь УГА Генерал-Полковник Михайло ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО.

В роках 1944-1945 Військовим Отаманом УВК був Генерал-Хорунжий Павло ТЕРЕЩЕНКО аж до своєї смерті 17 квітня 1945 р.

В році 1946 Веелика Козацька Рада обрала на Голову Генеральної Управи УВК (Заступником Отамана) Генерал-Хорунжого УВК Івана ЦАПКА, а Надзвичайна Велика Козацька Рада в 1947 році поновно обрала його на те становище.

Після критичних організаційних труднощів і перешкод в наслідок ворожих впливів та в зв'язку з масовим виїздом української еміграції за океан, обов'язки Військового Отамана УВК, згідно постанови Генеральної Управи в 1952 році та на підставі «Правильника УВК», перебрав Голова Президії Великої Козацької Ради та Голова Генеральної Управи УВК Генерал-Хорунжий УВК Проф. Іван ЦАПКО. Він переніс ідею і організацію УВК за океан.

В роках 1965-66 з його наказу, з причини його тяжкої недуги, Наказним Отаманом УВК був Полковник УВК інж. Антін КУЩИНСЬКИЙ.

По видужані Ген. Хор. УВК Іван Цапко далі був Військовим Отаманом УВК аж до своєї смерті 10 вересня 1967 року.

Від того часу обов'язки Військового Отамана виконує його Заступник Генерал-Хорунжий УВК інж. ВІКТОР ДЯЧЕНКО.

Тепер підготовляється скликання Великої Козацької Ради для виборів провідних чинників УВК на нову каденцію та для рішень інших важливих організаційних справ.

ПОЧЕСНИМИ ОТАМАНАМИ УВК

за весь час його існування були: Голова Української Центральної Ради Проф. Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ, Головний Отаман Військ УНР Симон ПЕТЛЮРА, Президент УНР в екзилі Андрій ЛІВИЦЬКИЙ і Генерал-Бунчужний УВК, кол. Кошовий Українського Козацтва Слобідського Коша Іван ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО.

ПОЧЕСНИМИ КОЗАКАМИ-членами УВК є: Його Преосвященство Єпископ-Вікарій Владики Митрополита Української Православної Церкви в ЗСА Олександр НОВИЦЬКИЙ Ген. Хор. УВК, кол. капелян І-ої Укр. Див. Укр. Національної Армії; Генеральний Вікарій Едмонтонської Української Греко-Католицької Епархії Всесв. і Впреп. о. Митрат Проф. д-р Василь ЛАБА — Ген. Хор. Армії УНР і УВК і кол. Начальний Капелян УГА і І-ої Укр. Див. УНА; Генерал-Полковник Андрій ВОВК; Генерал-Полковник Олександр ЗАГРОДСЬКИЙ — Голова Орденської Ради Ордену Залізного Хреста; Генерального Штабу Генерал-Полковник Павло ШАНДРУК — кол. Командир Української Національної Армії за другої світової війни.

7. В 1946 р. відбулася Велика Козацька Рада, що схвалила організаційний статут — «Правильник УВК», який було доповнено і уточнено на Великій Козацькій Раді року 1948-го.

8. Дня 20 жовтня 1947 р. Президент УНР в екзилі Андрій Лівичий затвердив «Положення (статут) Хреста Українського Козацтва», «Положення про Гонорові Ради для підвищення в рангах і званнях» членів УВК та «Порівняльну таблицю рангів УВК».

9. УВК брало активну участь в збройній Визвольній Боротбі України в своїх окремих формаціях або в складі інших частин Українського Війська, за часів 1917-1921 років, то є, за Української Центральної Ради, за Гетьманської Держави і за Директорії УНР. Коли ж Українська Армія з боєм відійшла за кордон України, то з нею

вийшла значна частина членів УВК. Решта ж УВК, що залишилась в Україні, продовжувала боротьбу з ворогом в різних повстанських загонах. Також і за другої світової війни члени УВК боролися в частинах Карпатської Січі, Українськні Повстанської Армії і Української Національної Армії.

10. Отже, УВК є станова парамілітарна громадська, а не політична чи партійна організація.

Члени УВК можуть належати до різних політичних партій чи угруповань не ворожих ідеї Української Самостійної Соборної Державности, але УВК в цілому не служить якійсь одній партії, а працює для ідеї Української Держави, не зважаючи на форму тієї державности, крім, розуміється, комуністичної.

Вважаємо, що про форму устрою і влади в звільненій від займанця Україні рішатиме український народ на Рідних Землях у вільно обраному Соймі, чи способом вільного й таємного всенароднього референдуму.

11. Головною ж й основною метою УВК на чужині є **створення кадрів козацтва**, що не давали б забувати про українську традиційну козацьку ідею, що «ми браття козацького роду», що козацтво має боронити й боротись

за Волю України фізичну й духовну, а не за владу в ній і взаємну боротьбу внутрішню.

Козацтво є еманациєю (ізіллянням) української нації і проблема його існування є вічна, як і існування самої нації. Тому козацтво належить всій нації а не якійсь її частині.

Членами УВК можуть бути і не колишні вояки, як то було і на початках постання УВК. Цим забезпечено переемність традиції парамілітарної козащини і безпереривність цієї організації і її Козацької Ідеї.

12. Тому Генеральна Управа УВК лояльно ставиться до всіх українських самостійницьких угруповань, які на СКВУ в грудні 1967 року, яке представляло собою наче парламент вільних українців, виявили взаємну толеранцію, так імпонуючу українській патріотичній душі, що в тому бачить промінь об'єднання українських сил в боротьбі за найголовнішу, спільну для всіх українців-державників мету: звільнення України від окупації та від фізичного й культурно-духовного знищення нашого народу.

Дано за порогами Батьківщини Року Божого 1968-го в місяці березні. **Генеральна Управа Українського Вільного Козацтва.**

Д-р Осип Менцінський

ПОЧАТКИ КОЗАЦЬКОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ АВСТРАЛІЇ

Бувші українські військовики в Перті, Західня Австралія так, як і по всіх інших країнах вільного світу, були об'єднані в Союзі Українських Комбатантів (в скороченні СУК) від 1961 р. Належали туди учасники І-их Визвольних Змагань, бувші вояки армії УНР і УГА, як також всіх пізніших змагань і різних українських військових формацій. Політичних питань з внутрішнього українського життя та приналеж-

ности до політичних угруповань ми не заторкували, поступаючи згідно з нашим Статутом, який каже, що СУК є організацією військовою і понадпартійною, тому питання внутрішньої української політики залишали ми совісті й переконанню членів. І хоч були й є серед нас прихильники й члени різних українських політичних угруповань як УНРади, націоналістів всіх трьох напрямків і один гетьманець, то

ми жили дружньо, як дійсні побратими, задержуючи тільки одинокі політичне забарвлення, а саме, різке й безкомпромісове становище антикомуністичне.

Так, наша організація і далі існувала і існує дотепер і веде працю, як вела досі, але ми почали застановлятися, в який спосіб нав'язати контакт з іншими комбатантськими організаціями, що стояли б на подібних засадах не вмішування політичних питань до парамілітарної організації. І тут прийшов нам з допомогою почесний член нашого СУК в Перті п. ген. полк. П. Шандрук, з яким ми весь час стояли в кореспонденції і якого рад не раз засягали. Він порадив нам нав'язати контакт з Українським Вільним Козацтвом. Зразу ж зав'язалася тут Ініціативна Група при нашому СУК в серпні 1967 р. в складі Голови СУК п. пор. Я. Різника, секретаря СУК п. пор. К. Медвідя і голови Контрольної Комісії СУК п. підпор. Д-ра О. Менцінського. Згадані три побратими були прийняті до Станиці УВК ім. Князя Дмитра Байди-Вишневецького при Генеральній Управі УВК і одержали від неї уповажнення ширити Ідею Вільного Козацтва та заснувати в Перті Станицю УВК. Ідею цю ширено зразу між членами нашого СУК. Відразу багато членів заявило бажання вступити в ряди УВК, пам'ятаючи про світлу історію Козацького Руху на протязі століть від часів існування Гетьмансько-Козацької Української Держави аж до часів відновленого Руху Вільного Козацтва у відновленій Українській Державі 1917-21 років.

Ініціативна Група скликала на день 17.12.67. Основуючі Збори УВК на яких засновано станицю УВК ім. полк. Івана Богуна в Перті та вибрано Управу в складі: Станичний Отаман — знач. УВК Я. Різник, заст. Станичного Отамана — хорунжий УВК Д-р О. Менцінський, Станичний Писар знач. УВК К. Медвідь та Станичний Скарбник — козак В. Тимчук. Пізніше Станична Управа кооптувала ще Станичного Організатора в особі знач. УВК О. Желіховського, що Головна Канцелярія УВК в цілості затвердила. Членів до Станиці прибуває щораз більше і в теперішню пору Станиця числить 26 членів, в тому три посестри. (При заснуванні було 13). Декілька

деклярацій очікує оформлення.

Члени нашої Станиці є рівночасно діяльними членами інших громадських організацій, багато з них є в різних Управах.

За час свого існування Станиця взяла активну участь в улаштуванні 50-ліття Крутянського Бою і 25-ліття УПА, як також улаштувала Товариський Вечір для своїх членів з їхніми родинами і запрошених гостей, між якими були: Настоятель місцевої УАПЦ-парафії Всеч. о. В. Подригуля, Голова Української Громади мгр В. Мандичевський і культ. освітний реферант Укр. Громади п. Е. Темник. Вечір той пройшов з великим успіхом в залі Українського Народного Дому в Перті. Намічено організовувати такі вечорі частіше, для поглиблення товариського життя і кращого познайомлення членів між собою. Метою Управи Станиці є, щоби всі члені її вважали себе одною родиною, якій присвічує одна велика Ідея — зберегти себе і своїх нащадків для України, як також посилити працю над визволенням нашої Батьківщини з-під окупації нашими найгіршими ворогами, щоби на нашій славній Україні запанувала Воля та щоби Український Нарід не був використовуваний загарбниками, а жив як вільний у колі вільних народів.

Чергові зусилля Управи йдуть у напрямі поширення діяльності Станиці. Перш усього Станиця поробила старання в цілі придбання прапору. Друге завдання, що поставила собі Станиця УВК і наш СУК (які, до речі, всю працю провадять спільно, бо належать до обидвох організацій майже ті самі люди), це побудова пам'ятника поляглим Борцям за Волю України. Збірка фондів проводиться. Заплановано також відбутися урочисто Свято Покрови в половині жовтня, на якому будуть вручені відзначеним козакам Козацькі Хрести. Рівнож плянуємо тоді влаштувати посвячення прапору.

Ми горді, що належимо до великої Козацької Родини, якій бажаємо всебічного і буйного росту на добро і славу нашої Батьківщини і леліємо надію, що Всемогучий Бог дозволить нам, а якщо не всім, то хоч молодшим з нас донести наші козацькі прапори на Вільну, Суверенну, Соборну Україну.